

ΦΙΛΟΘΕΟΥ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ

Ἐκδίδω κατωτέρω ἐκ δύο κωδίκων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης ἐγκώμιον τοῦ ἁγίου Δημητρίου, γραφὲν ὑπὸ τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης καταγομένου καὶ δις ἀνεκθόντος τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Φιλοθέου, τοῦ λεγομένου καὶ Κοκκίνου (1353-1355 καὶ 1364-1375).

Ἐκ τῶν δύο αὐτῶν κωδίκων, γραφέντων ἀμφοτέρων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος καὶ περιεχόντων καὶ ἄλλα, ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα, ἔργα τοῦ Φιλοθέου, ὀλόκληρον τὸ ἐγκώμιον διασφύζει μόνον ὁ εἶς, ὁ *Vindobonensis jur. gr. 12*.¹ Ἐκ τοῦ δευτέρου κώδικος, τοῦ *Vindobonensis theol. gr. 201*,² ἔλλειπει τμήμα σημαντικὸν ἐκ τοῦ μέσου καὶ ἐκ τοῦ τέλους τοῦ κειμένου. Καθ' ὅσον δύναμαι νὰ κρίνω ἐκ τῶν φωτογραφιῶν, τὰς ὁποίας ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, κατὰ τὴν ἀρχικὴν στάχωσιν τοῦ κώδικος τὰ ἔλλειποντα τμήματα ἀπετέλουν ἀρχικῶς ἐνότητα, ἦσαν δηλαδὴ σελίδες τοῦ αὐτοῦ τετραδίου. Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο ἔλλειπόντων τώρα τμημάτων εἶναι τὸ περιέχον τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου ἐμβληθεῖσαν εἰς τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐπίκρισιν τῆς προσθήκης τοῦ «*filioque*» εἰς τὸ χριστιανικὸν δόγμα ὑπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Λόγω τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔλλειποντος αὐτοῦ τμήματος εἶναι θεμιτόν, νομίζω, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἔλλειψις ὀφείλεται εἰς σκόπιμον ἀπομάκρυνσιν τῶν σελίδων αὐτῶν, συνεπεία τῆς ὁποίας κατ' ἀνάγκην ἀπεμακρύνθησαν καὶ αἱ τελευταῖαι σελίδες τοῦ ἐγκωμίου. Ἡ ἀπομάκρυνσις δ' αὕτη δέον νὰ ἔχη γίνῃ πρὸς τῆς σημερινῆς συνεχοῦς ἀριθμώσεως τῶν σελίδων τοῦ κώδικος, ἐκ τῆς ὁποίας δὲν φαίνεται ὅτι τμημὰ τι ἔλλειπει. Ἡ ἀρίθμησις αὕτη ἀντικατέστησε ἄλλην, παλαιότεραν, τὰ ἔχνη τῆς ὁποίας διακρίνονται σαφῶς ἐπὶ τοῦ κώδικος.

Λόγω τῆς ἀρίστης ἐπιμελείας, μεθ' ἧς ἐγράφησαν ἀμφοτέροι οἱ κώδικες, ἡ παροῦσα ἔκδοσις δὲν εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ κριτικὰς δυσχερείας. Τὸ κείμενον παρέχεται ἐνταῦθα ἀκριβῶς ὅπως ἔχει εἰς τὸν κώδικα A (*Vindobonensis jur. gr. 12*). Αἱ ἐλάχιστοι καὶ ἀσήμαντοι ἀποκλίσεις τοῦ

¹ Nessel II, 28.

² Nessel I, 296 · 298.

ἑτέρου ἐκ τῶν κωδίκων παρέχονται ἅπασαι εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, εἰς ἰδιαιτέρον δὲ τμήμα, παρὰ πόδας τοῦ κειμένου, ἀναφέρω τὰς παραπομπὰς εἰς τὰ χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὰ μνημονευόμενα ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου. Εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου ἐπισυνάπτεται ἑνταῦθα σύντομος ἐκτίμησις τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐγκωμίου.

Ἡ δημοσίευσίς τῆς μετὰ χειρὸς ἐργασίας εἰς τὰ «Μακεδονικά» ὀφείλεται εἰς τὴν εὐγενῆ φροντίδα τοῦ καθηγητοῦ κ. Στίλπωνος Κυριακίδου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μου.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΩΝ ΚΑΙ ΜΥΡΟΒΛΗΤΗΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ

B1v

1. Δημήτριος ἡμῖν τοῦ τε συλλόγου καὶ τῶν λόγων ἀφορμὴ
πρόκειται σήμερον· Δημήτριος, ὁ περιφανῆς τῶν μαρτύρων Χριστοῦ
κόσμος, ὁ τῆς ἐκκλησίας ἀρραγῆς καὶ στόλος καὶ πρόβολος, τὸ μέγα
τῶν ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένων πανταχοῦ γῆς καὶ φαιδρὸν καὶ ἥδιστον
5 περιλάλημα, ὃν ἡ Φιλίππου Θεσσαλονίκη προενεγκοῦσα, τὸ μὲν ἀπὸ
Φιλίππου καλεῖσθαι σπουδαίως εὖ μάλα παρήκε διὰ τοῦτον τὸν
μέγαν, καίτοι γε τοῦ Μακεδόνοσ ἐφ' οὕτω τοι μέγα δόξης ἀρθέντος
καὶ οὕτω καὶ χρήμασι καὶ λόγοις καὶ πολέμοις καὶ στρατηγίαις καὶ
τροπαίοις συχνοῖς οὐ τοὺς δμόρους Θετταλοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ | τὰς
10 μακρὰν οὔσας τῶν πόλεων ἐλόντος τε καὶ δουλωσαμένου καὶ τὴν
βασιλείαν καὶ τὸ κράτος ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοφύλοις ἐπηυξηκότος,
ὡς καὶ τὸν παῖδα τὸν Ἀλέξανδρον τοῖς φίλοις ὡς φασιν ὑποψιθυρί-
ζοντα λάθρα, τὸν Φίλιππον ὡς πέρα τοῦ μετρίου φιλότιμον διασύ-
ρειν· μηδὲ γὰρ αὐτόν φησιν ἔξειν μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν τὴν
15 βασιλείαν διαδεξόμενον, ὅπῃ τὴν ἀνδρείαν καὶ τῆς ψυχῆς ἐνδείξεται
τὸ φιλότιμον, ἥδη σχεδὸν ἐκείνῳ πάντων ἔαλωκότων· ἀλλὰ καὶ Φί-
λιππον, ὅπερ ἔφη, καὶ Ἀλέξανδρον τὸν ἐκείνου καὶ τὰς θρυλλου-
μένας τῶν Μακεδόνων εὐτυχίας καὶ στρατηγίας καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ
ἐκείνων παρ' οὐδὲν ἢ τοῦ μεγάλου μεγάλη πατρὶς αὕτη θεμένη,
20 «*Τί γὰρ περὶ τῶν ζώντων τοὺς νεκροὺς ἐρωτήσομεν*», ὁ θαυμασιόσ
φησιν Ἡσαΐας, πῶς δὲ καὶ τὴν εὐσεβῆ τε καὶ κοσμίαν κοσμήσουσιν
οἱ τῆς εἰδωλικῆς ἀταξίας πλήρεις καὶ μέθης; «*μηδὲ γὰρ ἔλαιον
ἀμαρτωλοῦ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν μου*», Δαυὶδ φησιν ὁ βασιλεὺς

Codices : A (=codex Vindobonensis jur. gr. 12, ff 293·317 verso).

B₁ =codex Vindobonensis theol. gr. 201, ff 1·20).

15 Plut. Alex. V.   20 : Is. 8, 19.   23 : Ps. 140, 5.

Titulus in B : Ὁμιλία εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Δημήτριον
τὸν μυροβλήτην καὶ εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν τὸ : «ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν ἵνα
ἀγαπάτε ἀλλήλους».

- καὶ προφήτης, τὸν ἡμεδαπὸν τουτονὶ βλαστὸν καὶ ἐγχώριον, οἰκιστὴν
 B2 τε καὶ πολιοῦχον | καὶ σωτήρα καὶ πρόμαχον ἰσχυρὸν ἀντ' ἐκείνων
 ὁμοῦ προβάλλεται πάντων, τὸ προσφυῆς καὶ γνήσιον ταύτης γέννημά
 τε καὶ θρέμμα, τὸν θαυμαστὸν φημι τῷ ὄντι καὶ μέγαν Δημήτριον.
 5 Εἰ γοῦν καὶ μέγα τί φασὶ καὶ καινὸν καὶ οὐ πόρρω τῶν ἀμηχάνων
 τὸ τὰς ἴσας ἂν ἀπονέμειν ἀμοιβὰς τοῖς γεγεννηκόσι δεδυνῆσθαι τοὺς
 A294 παῖδας, ἀλλ' | οὗτος οὕτω λαμπρὰς τινὰς καὶ ὑπερφυεῖς ἀντέδωκε
 τὰς ἀμοιβὰς τῇ γεγεννηκυῖα καὶ οὕτω γε θαυμασιῶς καὶ καθ' ὑπερ-
 βολὴν παρήλασε τὰ ἐκείνης, οὐ τὸ καλῶς καὶ εἶναι καὶ ζῆν μόνον
 10 διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἀντὶ τοῦ
 ἀπλῶς εἶναι καὶ ζῆν μετὰ τοὺς πρώτους, δῆλα δὲ τοῦ Εὐαγγελίου
 κήρυκας καὶ ὑπηρέτας τοῦ λόγου, πρώτος δεδωκὼς τῇ ταῦτα δωρη-
 σαμένῃ, οὐδὲ λόγῳ θεοῦ μόνον, ὃν δὴ καὶ ἄρτον ἀγγέλων φασίν,
 ἐκθρέψας καὶ εἰς μέτρον πνευματικῆς ἡλικίας προαγαγὼν τὴν σωμα-
 15 τικῶς αὐτῷ ταυτὶ δεδωκυῖαν, ἀλλὰ καὶ πεσὼν εὐκλεῶς ἐν αὐτοῖς
 τούτοις καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν εὐδο-
 κίμου θεῖς, ἐν τῷ τοῦ κόσμου | παρασιάντι γενναίως· οὐ μὴν ἀλλὰ
 B2v καὶ μετὰ τὴν χριστομίμητον ἐκείνην σφαγὴν καὶ τὸν ἱερὸν ὄντως
 θάνατον, οὐδὲν ἦττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον παρῶν τε καὶ συνῶν ὑπερ-
 20 φυῶς τῇ φίλῃ πατρίδι καὶ πολέμοις καὶ βαρβάρων καὶ μάχης καὶ
 δόλου καὶ πάσης ἐπιβουλής τε καὶ καταδρομῆς τῆς ἐκεῖθεν καὶ
 προσέτι καὶ λιμοῦ καὶ φθορᾶς καὶ νόσων καὶ παιδῶν ποικίλων τε
 A294v καὶ μεγίστων ἐρ|γαζόμενος ταύτην ἐξάντη. Τοῖς μὲν γὰρ σωματι-
 κῶς ὑπὲρ τῆς σφετέρως πατρίδος καὶ τῶν ὁμοφύλων ἰσταμένοις τε
 25 καὶ προπολεμοῦσι μέχρι τῆς ἐνταῦθα ζωῆς οἱ ἀγῶνες καὶ θάνατος
 αὐτοῖς τὴν φιλοτιμίαν κατὰ φύσιν ὀρίζει, τὴν μνήμην αὐτῶν καὶ τὰς
 πράξεις ὡς ἐπὶ πολὺ συναποκρύπτοντος τοῖς ὀστέοις τοῦ τάφου καὶ
 λήθης βυθοῖς ὡσανεὶ καταχωννύντος ταῦτα τοῦ χρόνου, ὃ δὲ μετὰ
 τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον, ὃν ὑπὲρ τῆς ἐν Χριστῷ τῆς πατρίδος
 30 ζωῆς τε καὶ σωτηρίας πνευματικῶς προϋιστάμενος, ἦπερ ἔφη, ἀνέ-
 τλη, τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἀνεδέξατο πόλεμον μᾶλλον καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὐ
 τὸν πρὸς τοὺς ὀρωμένους τούτους ἐχθροὺς αἰσθητὸν καὶ φαινό-
 μενον ὑπελθὼν μόνον πόλεμον καὶ τὴν μάχην, «οὐδὲ | πρὸς αἷμα
 B3 καὶ σάρκα τὴν πάλην» ἀράμενος μόνον, ἣ φησὶν ὁ σοφὸς καὶ στρα-
 35 τηγὸς καὶ διδάσκαλος Παῦλος, «ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς
 ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου»,

33 : Eph. 6, 12.

18 χριστομίμητον : θαυμαστὴν in rasura B. 22 λιμῶν B.

- τὸν νοητόν φημι καὶ ἀόρατον πόλεμον καὶ τὴν μάχην, μὴ νυκτί, μὴ
 ὕπνῳ, μὴ τροφῇ, μὴ τῶν ἀναγκαίων ἐνὶ μηδενὶ μηδ' ὄπωπτιοῦν
 A295 διακοπτομένην· ἐντεῦθεν ἔμοι γε | θαυμάζειν ἔπεισι μάλιστα τουτονὶ
 τὸν γεννάδα κὰκ τούτων τῶν ἀφορμῶν τε καὶ τῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς
 5 ἀγῶνας ὁρμᾶν καὶ καταβαίνειν τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ λόγων τε καὶ τῶν
 ἐγκωμίων, μᾶλλον δὲ καὶ ἀρχὴν καὶ μέσην καὶ τέλος καὶ μέσα καὶ
 πρῶτα καὶ τελευταῖα τίθεσθαι ταῦτα κατὰ πάντων ἀνηρημένα τὸ
 κράτος καὶ τῶν προσόντων ἀγαθῶν ἐκείνῳ πάντων τῶν τε θείων ὁμοῦ
 καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπερέχοντα πολλῶ τινι καθ' ὑπερβολὴν τῷ μέσῳ,
 10 δι' αὐτὸ καὶ τοῦ μακαρίου καὶ ὑπερφουῦς διὰ Χριστὸν ἠξίωται τέλους.
 Τί γάρ μοι, πρὸς τὸν νῦν εὐφημούμενον καὶ τοὺς λόγους τουτουσί
 B3v τοὺς ὑπὲρ ἐκείνου, μέγεθος | πατρίδος καὶ θέσις καὶ κάλλος καὶ
 πλοῦτος καὶ ἦθος καὶ φρόνημα καὶ τάξις καὶ εὐνομία, ποταμῶν τε
 χάριτες καὶ θαλάττης ἠρέμα περικλυζούσης, ὁρῶν τε καὶ πεδίων
 15 κάλλος καὶ γῆς εὐφορία καὶ χωρῶν εὐθηνία τῶν πέριξ, ὧν ἐκεῖνος
 ὠφθη μᾶλλον, ἤπερ ἔφη, καὶ δόξα καὶ κόσμος; τί δὲ καὶ γένους
 λαμπρότης καὶ περιφάνεια βίου καὶ νεότητος ἄνθος καὶ κάλλος καὶ
 ῥώμη σώματος, ἀξιωματῶν τε καὶ ἀρχῶν λαμπρότητες καὶ βασιλικαὶ
 A295v δεξιῶσεις τε καὶ φιλοτιμίαι σὺν ἀφθονίᾳ χρημάτων, πρὸς τὸν
 20 ἀπογεγονότα παντὶ τῷ κόσμῳ καὶ πρὸ τῆς παντελοῦς λύσεως τοῦ
 κάτω δεσμοῦ τε καὶ τοῦ σαρκίου; οὐ μὴν ἄλλ', εἰ καὶ τῶν κάτω τις
 καὶ χαμαὶ συρομένων καὶ ὅσα περὶ τὸ σῶμα τὸν λόγον ἀποστήσαι
 θελήσας, τῷ τῆς ψυχῆς ἐνατενίσαι θαυμαστῶ κάλλει καὶ ταῖς ἐντεῦ-
 25 θεν ἀρεταῖς καὶ ταῖς πράξεσι Δημητρίου τουτονὶ προσαρμόσει, πᾶσαν
 μὲν εὐσεβῆ καὶ ἀκοὴν ὁμοῦ καὶ ψυχὴν τῶν ἐκεῖθεν ἀγαθῶν καὶ τῶν
 B4 κατ' αὐτῶν ἐπαίνων ἐμπλήσει, πολλοὺς δ' ἐκ τούτων τὰ κατὰ | μέρος
 ἐπεξιὼν κατασκευάσει καὶ λόγους καὶ βίβλους, νῦν μὲν τὸ πρὸς θεὸν
 εὐσεβῆς καὶ τὴν ὑπὲρ τούτου παρρησίαν καὶ τὸν ἀγκραιφνῆ διῶν
 ζῆλον ἐκείνου, νῦν δὲ τὸ τοῦ φρονήματος ἐπιεικῆς τε καὶ πρᾶον καὶ
 30 τὸ πᾶσιν ἐκ τοῦ μετρίου προσφέρεσθαι, τὸν πρὸς τὴν κοινὴν φύσιν
 ἀπὸ ψυχῆς οἴκτον, τὸ συμπαθὲς πρὸς τοὺς πάσχοντας, τὸ σὺν ἀφθο-
 νίᾳ καὶ ἰλαρότητι κοινωνικὸν πρὸς τοὺς δεομένους, τὴν περιφρόνησιν
 τῶν γηϊνῶν, τὴν σπουδὴν τὴν περὶ τὰ θεία, τὴν τῶν λόγων ἀσκη-
 A296 σιν, ὅσοι τέ φημι περὶ τοὺς ἱερούς τε καὶ ἡμετέρους | καὶ ὅσοι περὶ
 35 τοὺς θύραθεν καὶ ὑπηρέτας ἐκείνων, «τὸν ἔρωτα τῆς σοφίας, ἣν καὶ
 ἐφίλησεν ἐκ νεότητος», κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα, καὶ νύμφην

35: Si, 6, 18.

- ἀγνήν ἠομόσατο ἑαυτῶ ὁ παρθένος καὶ ψυχὴν ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα
καὶ τὸ μέγα καὶ ὑπερφυῆς ἐπὶ πᾶσι χοῆμα τῆς θείας ἀγάπης, «*ἥτις*
ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος», ἣ φησιν ὁ κλεινὸς διδάσκαλος Παῦ-
λος· ὄθεν ἄρα καὶ τὸν ἀποστολικὸν ὀρμηθεὶς εἶπερ τις ὀξέως ἔδραμε
B4v 5 δρόμον, | «*κῆρυξ καὶ ἀπόστολος*» Χριστοῦ καὶ «*μάρτυς τῶν παθη-*
μάτων» αὐτοῦ, κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον καὶ αὐτὸς χρηματίσας, εὐαγ-
γελιστῆς τε καὶ θεολόγος τῆς Χριστοῦ θεότητος καὶ τῆς μεγάλης περὶ
ἡμᾶς καὶ θαυμαστῆς οἰκονομίας ἐκείνου, ἐν οἷς καὶ τοῦ μακαρίου διὰ
Χριστὸν ἔτυχε τέλους, καθάπερ εἰπὼν ἔφθην, τερωμένος καὶ πρὸ
10 τῆς τοῦ σώματος δῆλα δὴ σφαγῆς τῇ ἐκείνου ἀγάπῃ καὶ κατὰ τὸν
μυστικὸν αὐθις λόγον «*ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, ἐκαρδίωσας*» ἀνακραζών.
Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις γε ξυγγενῆ καὶ ἀκόλουθα πολλῶν μὲν ἤρκεσε
καὶ ἥδη σοφῶν τε καὶ λογοποιῶν καὶ γλώτταις καὶ λόγοις ὑπὲρ τοῦ σοφοῦ
A296v φημι τούτου | πλείστοις δ' αὖ καὶ εἰς τὸ μέλλον ὡσαύτως ἀρκέσει,
15 μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος, οὐ τοῦ παρόντος φημι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ
διαδεχομένου τοῦτον, ἀδιαδόχου πρὸς γε τὸ μέλλον ἐκτεινομένης τούτῳ
τῆς εὐφημίας. «*ἰκαιοὶ γάρ*» φησιν «*εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσιν καὶ ἐν*
κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν καὶ ἡ φρονις αὐτῶν παρὰ ὑφίστατο»· καὶ |
B5 ἡμεῖς γε κατὰ δύναμιν συνεροῦμεν τοῖς ἐκεῖνα λέγειν τε καὶ θαυμά-
20 ζειν ἔσπουδακοῖσι, τὸν τε πόθον ὁμοῦ καὶ δὴ καὶ τὸ χρέος ἐκ τῶν
ἐνότων ἀποτινύντες, τοῦ μεγάλου δηλαδὴ τούτου συναιρομένου.
Ὁ δὲ μάλιστ' ἔχω τῶν ἄλλων ἐγὼ θαυμάσας, ἅτε δὴ καὶ κορυφαῖον
καὶ κράτιστον πεφυκὸς τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκείνου καὶ ὁ πρὸ τῶν
ἄλλων καὶ Χριστοῦ μαθητὴν καὶ ζηλωτὴν καὶ μιμητὴν ἀκριβῶς ἀνέ-
25 δειξε τοῦτον, τοῦτο νῦν καθ' ὅσον οἶόν τε δώσω τῷ λόγῳ. Διὸ καὶ
τὸν νοῦν ἄξιον ἥδη προσέχειν.
2. Φρόνημα μὲν οὖν πρὸς θεὸν εὐσεβὲς καὶ δογμάτων ἀκριβειαν
θειῶν καὶ τὸ τὰς ὑπολήψεις ὀρθὰς τε καὶ ἀπταιστους περὶ τούτων
κεκτῆσθαι καὶ πρὸς τούτοις σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην καὶ τὸ
A297 30 τὴν λοιπὴν ἀσκεῖν | ἐπιμέλειαν καθ' ἑκάστην τοῦ βίου οὐκ ἔστιν οὐδεὶς
οὐκ οὐκ τῆς ἡμετέρας ἀληθῆς καὶ τοῦ συλλόγου τῶν εὐσεβούντων, ὡς
γε ἐγὼ νομίζω, ὅς οὐ μετὰ πολλῆς ἀπαιτεῖται τῆς ἀκριβείας, ὡς μηδ'
ἀν ἀληθῶς εἶναι τε καὶ νομίζεσθαι Χριστοῦ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν ἱεροῦ |
B5v συνεδρίου τὸν μὴ ταύτην τρέχοντα καθ' ἑκάστην καὶ τοῦτον εἰσιόντα
35 προθύμως τὸν ἄθλον καὶ μὴ μᾶλλον θαυμάζεσθαι παρὰ θεοῦ καὶ

2: Col. 3,14. 5: Tim. 2,7 et 1 Pet. 5,1.

1 ἀγνήν: om. B (sed αὐτήν in rasura). 11 μυστικὸν λόγον αὐθις sed
deinde cor. A. 31 οὐκοῦν B.

τῆς ἐκεῖθεν διαγνώμης τε καὶ νομοθεσίας, τὸν ἐν τούτοις ὄντα καὶ
 ζῶντα καθάπερ οὐδὲ τοὺς ὀφειλὴν ἀπαραίτητον τοῖς δανεισταῖς ἐκιν-
 νύνας· ὁ γὰρ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν, μετ' ἐκεῖνα δεῖν
 λέγειν αἱ δεσποτικά φασιν ὑποθῆκαι, ὅσῳ διαβάλλεσθαι καὶ μισεῖσθαι
 5 τοὺς τὴν ἐναντίαν ἰόντας καὶ μηδὲ τὴν κ' ἦσιν μηδὲ τὸ πρόσημα
 τὸ ἀπὸ Χριστοῦ γούν αἰδουμένους· τὸ δέ γε πρὸς τοῖς εἰρημένοις
 ἐκείνοις καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν, ὅση τε τῆς θεωρίας καὶ ὅση
 τῆς πράξεως, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἀσκοῦντα σπουδαίως ἔπειτα
 A297v μηδὲ σιγὴν ἀγειν ἐθέλειν, μηδὲ κατέχειν | ἑαυτὸν μηδ' ἐνταῦθα τὴν
 10 σωτηρίαν ὀρίξειν, μηδὲ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν, «ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν πολλῶν,
 ὅπως σωθῶσι», κατὰ τὸν θαυμαστὸν Παῦλον, καὶ μάλιστα τῶν τυ-
 ράννων οὕτω γε σφοδρῶν καὶ πανταχόθεν ἐπικειμένων καὶ τοῦ διωγμοῦ
 πυρὸς δίκην φοβερόν τι καὶ ἀνύποιστον βρέμοντος καὶ τῶν δημίων
 B6 πῦρ | ἄντικρυς καὶ αὐτῶν ὄσαύτως πνεόντων καὶ μόνον οὐ κατὰ
 15 κεφαλῆς ἐπιόντων πᾶσι τοῖς εὐσεβεῖν βουλομένοις, μᾶλλον δὲ καὶ
 πυρὸς καὶ μαχαίρας καὶ κολάσεων παντοδαπῶν ποιουμένους ἔργον
 τὸ καθ' ἡμέραν τοὺς ἐκείνοις πρὸς γνῶσιν ἰόντας ὄν, ὡς οὐδένων
 πάντων καὶ μηδὲν πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ
 πεφνηότων ζῆλον, θαυμαστῶς ὑπερφρονῶν ἦν ὁ γεννάδας, οὐκ αὐτὸς
 20 «ἀνάθεμα προθυμούμενος εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ», κατὰ Παῦλόν φημι τὸν
 μέγαν, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἰδίων, ἀλλὰ καὶ συναφθῆναι μᾶλλον
 διὰ τούτων αὐτῶν καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν σπουδῆς καὶ τοῦ κηρύγματος
 τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῷ ἐγγίζοντι θεῷ καθρωτότερον προσεγγίσει,
 A298 θῦμα καὶ σφάγιον καινὸν ἑαυτὸν ἐθελοντῆς προσαγαγὼν ἐκείνῳ
 25 διὰ τοῦ μαρτυρίου, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ τῆς ἀγάπης Χριστοῦ καινὸν
 δῆλα δὴ καὶ οὐκ ἄλλο, ὁ δὴ καὶ τὰς ἐπιτελευτίους οἶονεὶ διαθήκας
 πρὶν γράφων ἐνομοθέτει τοῖς ἀποστόλοις, «ἐντολὴν καινὴν δίδωμι
 B6v ὑμῖν» λέγων «ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους | καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς» καὶ
 αὐθις «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα θῆ τις τὴν ψυχὴν
 30 αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ».

3. Ταῦτ' ἐκεῖθεν σὺ κατὰ διαδοχὴν ὡς πατρικόν τε καὶ ὑπέρι-
 μον κληρὸν καὶ θησαυρὸν ἐν τοῖς ὡσὶ τῆς ψυχῆς, Δημήτριε, δεδε-
 γμένος καὶ τούτοις παιδόθεν ἱκανῶς ἐντραφεῖς τε καὶ μελετήσας,
 μέγας τις καὶ γενναῖος τῷ ὄντι καὶ ὑπερφυῆς ἀνεφάνης, εἴπερ τις ἐν
 35 τῷ τοῦ καιροῦ παραστάντι, τὴν τε ψυχὴν κατὰ τοὺς θεῖους χρησμοὺς
 θεῖς ὑπὲρ τῶν φίλων εὖ μάλα γενναίως καὶ τὸν γνήσιον μαθητὴν
 κατὰ τὰς ἐκεῖθεν αὐθις ἐντολὰς προσφυῶς ἐν σεαυτῷ δέξας ἐντεῦθεν.
 «Ἐν τούτῳ» καὶ γὰρ φησι «γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί

ἔστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις». Ἄλλὰ καλὸν ἂν εἴη λοιπὸν
 τοὺς εὐαγγελικοὺς ἐκείνους καὶ δεσποτικοὺς θησαυροὺς καὶ τοὺς
 κληροῦς | εἰς μέσον προθεῖναι τῷ λόγῳ, ἀντεῦθεν τῷ τε μάρτυρι
 A298v μᾶλλον κατάλληλον πλέξει τὴν εὐφημίαν, τὸν μαθητὴν δῆλα δὴ τοῖς
 5 λόγοις προσειπόντας τοῦ διδασκάλου καὶ οἷς ἐκεῖνος μᾶλλον ὠρμήθη
 B7 πρὸς τηλικούτους ἀγῶνας καὶ ἀθλητὴν καὶ νικητὴν | καὶ στεφανίτην
 λαμπρὸν κατὰ μίμησιν ἑαυτὸν εἰργαστο τὴν ἐκείνου, καὶ ἡμᾶς αὖθις
 καὶ συγκληρονόμους ὁμοῦ καὶ συμμεριστάς ἐργάσασθαι, καθ' ὅσον
 οἶόν τε τοῦ πατρικοῦ πλοῦτου καὶ τῆς θαυμαστῆς περιουσίας ἐκείνης·
 10 κοινοὶ καὶ γὰρ οἱ δεσποτικοὶ καὶ πατρικοὶ κληροῖ καὶ ὁ ἀνώλεθρος
 καὶ ὁ ὑπερφυῆς οὐτοσὶ θησαυρός τε καὶ πλοῦτος τοῖς τῆς αὐτῆς
 υἰοθεσίας καὶ συγγενείας διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἠξιωμένοις.
 «Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν» φησιν «ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· εἰ ὁ κόσμος
 ὑμᾶς μισεῖ, γινώσκετε ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκε». Τὴν ἠθικὴν
 15 ἀρετὴν τοὺς ἰδίους μαθητάς ἄνωθεν καὶ αὐτῆς γε τῆς κλήσεως ὁ
 Χριστὸς διὰ παντὸς τοῦ Εὐαγγελίου διδάσκων καὶ ταῖς κατὰ μέρος
 ἐντολαῖς κατὰ μικρὸν εἰς τὸ τέλειον τῆς ἀγάπης ἐνάγων «ἐγὼ γάρ»
 φησι «λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, ἀλλ' ὅστις σε ραπίσει
 A299 ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην καὶ | τῷ θέ-
 20 λοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνα σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ
 B7v ἱμάτιον καὶ ὅστις σε ἀγαρεύσει μίλιον ἔν, ὑπαγε μετ' αὐτοῦ | δύο»,
 καὶ αὖθις, «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦ-
 σιν ὑμᾶς, εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς»
 καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις· ἐπεὶ καὶ ὁ σταυρὸς ἤδη καὶ ὁ ζωηφόρος
 25 αὐτοῦ θάνατος ἐπὶ θύραις ἦν καὶ τοὺς θαυμαστοὺς λόγους ἐκείνους
 καὶ τὰς διδασκαλίας πρὸς γε τὸ παρὸν τέως ἔμελλε καταπαύειν καὶ
 τοῖς πράγμασιν ἐπισφραγίζειν, ὥσπερ τοὺς λόγους, τὴν κορωνίδα
 τῶν ἀγαθῶν, τὸ ξυμπάσης τῆς θείας ἀρετῆς κεφάλαιον ἢ συμπέρασμα
 ἧς ἐξήρτηνται, κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον, «ἅπας ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται»,
 30 τὴν εἰς αὐτόν φημι καὶ τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην καινότερόν τε καὶ
 ὑψηλότερον ἐκδιδάσκει καὶ τὴν περὶ τοῦ πνεύματος, μᾶλλον δὲ καὶ
 τὴν περὶ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος τρανό-
 τερον συνεισάγων θεολογίαν· τοῖς γὰρ τὸ τέλειον ἐφθακόσι τῆς τε-
 λείας ἀγάπης ταυτησὶ μέτρον καὶ τὸ θεολογεῖν ὡς τὰ μάλιστα γε
 35 προσήκειν, οἱ πρὸς τὴν ἀποστολικὴν ἀνελθόντες τελειότητά φασιν

13 : Joh. 15,17-18. 18 : Math. 5,39-42 22: Math. 5, 44. 29 : Math. 22,40.

7 ἡμᾶς: ὑμᾶς B. 22·23 μισοῦσιν ἡμᾶς A. 24·25 καὶ ὁ ζωηφόρος αὐτοῦ θάνατος: καὶ ὁ ζωῆς αἰτιώτατος αὐτοῦ θάνατος B. 34 ὡς: εἰς B.

- A299v B8 ἱεροὶ θεοφόροι καὶ θεολόγοι· πλεῖστα τοιγαροῦν ἀνωτέρω καὶ μέγιστα περὶ ἀγάπης εἰπὼν καὶ διδάξας, «ἐντολὴν» καὶ γὰρ φησι «καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς» καὶ «αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἣ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς». Ταῦτα τοίνυν εἰπὼν, ἐπεὶ καὶ τὸν περὶ μαρτυρίου συνάπτειν τούτοις ἐφεξῆς ἔμελλε λόγον καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνων καὶ διωγμῶν, ἀνικεφαλαιούμενος ὡσανεὶ τὰ προορηθέντα καὶ τέλος ἐπιτιθεῖς, «ταῦτα» φησὶν «ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», ὡς ἐντεῦθεν καὶ τῆς ἀγάπης συνισταμένης ἀριδῆλως τῆς πρὸς αὐτὸν ἢ ταύτης 10 ἠρτημένης μᾶλλον ἐκείνης, θατέρα τῆς ἐτέρας, ὥσπερ ξυμπεφυκυίας ὡς καὶ μίαν ἀμοιότατος εἶναι δοκεῖν· «ὁ ἀγαπῶν με» καὶ γὰρ φησι «τὰς ἐντολάς μου τηρήσει· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἣ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς». | Διὸ καὶ Ἰωάννης, ὁ τῆς ἐντολῆς ταυτησὶ καὶ | φίλος καὶ διδάσκαλος ὄντως μετὰ Χριστόν, 15 «ταύτην τὴν ἐντολὴν» φησὶν «ἔχομεν ἐξ αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν θεόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ». Ὁ γὰρ τὸν θεὸν λέγων ἀγαπᾶν καὶ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ψεύστης ἐστίν· εἰ δὲ ὑμεῖς μὲν, φησί, κατὰ τὴν ἐμὴν ἐντολὴν ἀλλήλων ἐξέχεσθε καὶ ἀλλήλους ἀγαπᾶτε, ὁ δὲ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ (τοὺς τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦντας καὶ σάρκα καὶ 20 γῆν οἶονεὶ πεφνηότας κόσμον ἀποκαλῶν ἐνταῦθα), οὐ διὰ τοῦτο ταράττεσθαι χρὴ καὶ ἀποπηδᾶν· «γινώσκετε γάρ» φησὶν «ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκε», τῶν κατ' αὐτοῦ βλασφημιῶν καὶ τῶν μακρῶν ἐκείνων τῶν Ἰουδαίων ἀναμιμνήσκων ὕβρεων, Σαμαρείτην ἀποκαλούντων καὶ δαιμονῶντα καὶ πλάνον καὶ στασιαστὴν καὶ ἀντίθεον 25 καὶ ὅσα ἐξῆς καὶ τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι καὶ τὸν πόνον ἐπικουφίζων καὶ σεμνοῦς τινὰς καὶ μεγάλους ἀποδεικνύς καὶ τοὺς μισθοὺς ἐντεῦθεν καὶ τὰς ἀμοιβὰς αὔξων αὐτοῖς. Εἶτα καὶ δεύτερον λογισμὸν ἐπιφέρει κἀντεῦθεν τὴν τιμὴν θαυμασίως αὐτοῖς ἐπιτείνων καὶ ὥσπερ ἐξ ἀνάγκης τῷ κατ' αὐτοὺς ἐπόμενον πράγματι, τὸ μῖσος τὸ | ἐκείνων 30 ἀποδεικνύς· «εἰ ἐκ | τοῦ κόσμου» γὰρ φησὶν «ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει· ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος». Καίτοι γε καὶ ἐκ τοῦ κόσμου ἦσαν, ἀνθρώποι πεφυκότες καὶ τῆς κοινῆς ταυτησὶ φύσεως. Πῶς οὖν λέγει ὅτι «ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ»; Ὁρᾷς ὅτι κόσμον 35 κἀνταῦθα οὐ τὸ τῆς γῆς ἀπλῶς φησι πλήρωμα καὶ τὴν φύσιν τὴν

2: Joh. 13,34. 4: Joh. 15,12. 8: Joh. 15,17. 11: Joh. 14,15. 15: 1 Joh. 4,21. 21: Joh. 15,18. 30: Joh. 15,19.

ἀνθρωπείαν, ἀλλὰ τοὺς τὰ γήϊνα καὶ χαμερπῆ φρονοῦντας, καθάπερ
 ἔφην, καὶ μηδὲν μηδοτιοῦν ἐννοοῦντας ὑψηλότερον καὶ πνευματικόν·
 «εἰ ἐκ τοῦ κόσμου» φησὶν «ἦτε», τὰ κάτω δηλονότι φρονοῦντες καὶ δου-
 λεύοντες τῇ σαρκί, εἰ τὰ αὐτὰ φρονοῦντες καὶ χρήμασιν ὑποκείμενοι
 5 καὶ δόλῳ καὶ ἀρπαγῇ καὶ πλεονεξίᾳ καὶ θεὸν ἠγούμενοι τὴν κοιλίαν
 καὶ γαστρὶ καὶ τοῖς ὑπὸ γαστέρα καὶ τῷ τοιούτῳ συμφυρόμενοι τῶν
 κακῶν συρφετῷ, ὡς οἰκείους ἂν ὁμοῦ πάντες ὑμᾶς ἐφίλου, τῷ ξυγ-
 γενεῖ καὶ οἰκείῳ κατὰ φύσιν ἕκαστος δῆπου προσκείμενοι· ὅτι δὲ ἐκ
 τοῦ κόσμου οὐκ ἔστε, τῶν τὰ προειρημένα σαρκικῶς δηλονότι καὶ
 A301 B9v 10 γηίνως φρονοῦντων, ὅπερ καὶ προῖων | ὑπὲρ | αὐτῶν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ
 πατέρα φησὶν, ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσι, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου
 οὐκ εἶμι· ὅτι γοῦν ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἔστε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς
 ἐκ τοῦ κόσμου, τῆς ἀνθρωπείας φημί καὶ κοινῆς φύσεως, ἕξ ἧς ὡς
 ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ κατὰ φύσιν δῆπου γεγένησθε, διὰ τοῦτο μισεῖ
 15 ὑμᾶς ὁ κόσμος, οἱ προορηθέντες δηλαδή σαρκικοὶ καὶ γεώδεις, οἱ μὴ
 τὰ ἄνω φρονοῦντες μηδοπωσοῦν, μηδὲ τὸ πολίτευμα καθ' ὑμᾶς ἐν
 οὐρανοῖς κεκτημένοι· «μνημονεύετε τοῦ λόγου, οὗ ἐγὼ εἶπον ὑμῖν, οὐκ
 ἔστιν δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ», συνεχῶς ἀναμιμνήσκει τοὺς
 μαθητὰς ὁ Χριστὸς τῆς τε σφετέρας αὐτοῦ κατὰ φύσιν δεσποτείας τε
 20 καὶ θεότητος καὶ τῆς κατὰ φύσιν δουλείας αὐτῶν καὶ τῆς εὐτελείας
 προθυμοτέρους περὶ τοὺς ἀγῶνας κἀντεῦθεν αὐτοὺς ἐργαζόμενος καὶ
 δεικνύς, ὡς οὐδὲν φορτικὸν οὐδὲ μέγα δούλω τὸ τὰ αὐτὰ τῷ δεσπότη
 παθεῖν. Ὁ γοῦν μετὰ τὸν δεῖπνον καὶ τὸν νιπτήρα πρὸ βραχέος ἔλεγε
 πρὸς αὐτούς, «εἰ ἐγὼ ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ἔνιπα ὑμῶν τοὺς
 25 πόδας, ὀφείλετε καὶ ὑμεῖς ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας». «Οὐδὲ γὰρ
 ἔστι» φησὶ «δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου | αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος |
 A301v μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν»· τοῦτο κἀνταῦθα φησὶν ὡσαύτως,
 «μνημονεύετε» λέγων «τοῦ λόγου οὗ εἶπον ὑμῖν, οὐκ ἔστιν δοῦλος
 μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ». «Εἰ γὰρ ἐμέ» φησὶν «ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς
 30 διώξουσιν»· εἰ ἐμὲ τὸν δεσπότην ἐδίωξαν, πῶς οὐχὶ καὶ τοὺς δούλους
 ὑμᾶς; «εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβούλ ἀπεκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς
 οἰκειακούς αὐτοῦ· εἰ τὸν λόγον μου ἐτήρησαν καὶ τὸν ὑμέτερον τηρή-
 σουσι». Τοῖς γοῦν αὐτοῦ λόγοις ἀντιλέγοντες πανταχοῦ οἱ ἀπειθεῖς καὶ
 ἀπαιδευτοὶ Ἰουδαῖοι, νῦν μὲν πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον: «δαιμόνιον ἔχει

17: Joh. 15, 20. 24: Joh. 13, 14. 25: Joh. 13, 16. 28: Joh. 15, 20.
 31: Math. 10, 25. 34: Joh. 10, 20.

3 καὶ δουλεύοντες—4 φρονοῦντες om. B. 28 οὗ ἐγὼ εἶπον B. 33-34
 καὶ ἀπαιδευτοὶ: καὶ in marg. B.

καὶ μαίνεται, τί αὐτοῦ ἀκούετε;» νῦν δέ, «οὐχ οὕτως ἔστιν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ, οὐδὲ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; πῶς οὖν λέγει ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα;» καὶ «πῶς δύναται δοῦναι ἡμῖν οὕτως τὴν σάρκα φαγεῖν»· πρὸς δὲ τὸν Χριστὸν αὐτὸν αὐθις «*πεντήκοντα ἔτη οὐπω ἔχεις καὶ Ἀβραὰμ ἐώρακας*». καὶ «*νῦν ἐγνώκαμεν ἀληθῶς ὅτι δαιμόνιον ἔχεις*» καὶ πάλιν, «*ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστι καὶ ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγενήμεθα· ἓνα πατέρα ἔχομεν, τὸν θεόν*», καὶ ὕσα τοιαῦτα· οὐδὲν οὖν καινόν φησιν, οὐδὲ τοῦ και' ἐκείνους πράγματος πόρρω που καὶ τῆς διαγνώμης, εἰ τὸν | ὑμέτερον ὑπὲρ ἑμοῦ λόγον 10 ἀθετήσουσι καὶ τὸ κήρυγμα, οἵτινες αὐτὸν ἔμὲ καὶ τοὺς ἑμοὺς λόγους οὕτω σπουδαίως καὶ μετὰ παντὸς τοῦ τῆς ψυχῆς ὠρμηκότητος ἀπεκρούσαντο, καθ' ἃ καὶ ὑμεῖς ἴστε. «*Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποιήσουσιν ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομά μου, ὅτι οὐκ οἴδασιν τὸν πέμψαντά με*»· ἀγνοοῦσι, φησί, ἐκόντες υἱὸν ὄντα με τοῦ θεοῦ καὶ κατ' εὐδοκίαν ἐληλυθότα 15 τὴν πατρικὴν εἰς τὸ σῶσαι τὸν κόσμον καὶ διὰ τοῦτο τὰ προειρημένα ποιήσουσιν ὑμῖν πάντα τῷ ἑμῷ δυσχεραίνοντες ὀνόματι καὶ μὴ πιστεύοντες μηδὲ ἀνεχόμενοι κατὰ φύσιν υἱὸν με ἀκούειν θεοῦ, «*ὅτι οὐκ οἴδασιν τὸν πέμψαντά με*» πατέρα δηλονότι μονογενοῦς καὶ ὁμοτίμου υἱοῦ πεφυκότα. Εἰ γὰρ καὶ θεὸν αὐτὸν γινώσκουσιν, ὡς φασί, 20 καὶ τῶν κτισμάτων πατέρα, ἓνα καὶ γὰρ ἔχομεν πατέρα τὸν θεόν, πρὸ βραχέος ἔλεγον· ἀλλὰ τοῦτό γε μόνον οὐκ ἀρκεῖ πρὸς τὴν δόκλῃρον πίστιν καὶ τὴν ὁμολογίαν ἐκείνου, | ἀλλὰ δεῖ καὶ πατέρα μονογενοῦς υἱοῦ πρὸς τοῦτω πιστεύειν αὐτόν, ὅστις αὐτὸς ἐγὼ εἰμι ὡς καὶ τὰ ἔργα προσμαρτυρεῖ μοι καὶ αὐτὸς ἐκείνος ὁ πέμψας με πατήρ, 25 ὄνπερ, εἰδέναι φάσκοντες, οὐκ ἴσασιν, καθάπερ ἔφθην | εἰπὼν· ὁ γὰρ μὴ τιμῶν τὸν υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν· ὡς γὰρ οὐκ ἔστι πατέρα λέγοντα καὶ τὸ πρόσημα τουτὶ στέργοντα μὴ καὶ υἱὸν λέγειν τε καὶ στέργειν ὡσαύτως, υἱοῦ γὰρ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης πατήρ ὁ πατήρ, οὕτως οὐκ ἔστιν αὐθις ἐκ τοῦ ἐναντίου, τὸν μὴ πατέρα λέγοντα 30 μηδὲ τιμῶντα τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας γοῦν ἀνασχέσθαι ποτέ· οὗτοι τοιγαροῦν, ἐπεὶ, καθάπερ εἶπον, οὐκ οἴδασιν τὸν πέμψαντά με πατέρα, διὰ τοῦτο καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ οὐκ ἐπιγινώσκουσιν ὄνομα, ἀλλὰ καὶ δυσχεραίνουσι καὶ ἀποδυσπετοῦσι πρὸς τὸν λόγον καὶ διὰ τοῦτο πάντ' ἐκεῖνα ποιήσουσιν ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομά μου τουτί, 35 φημί, ἐπειδὴ γε οὐκ ἴσασιν τὸν πατέρα, τὸν ἔμὲ τὸν υἱὸν ἀποστεί-

1: Joh. 6, 42. 3: Joh. 6, 52. 4: Joh. 8, 57. 5: Joh. 8, 52 et 39-41.
12: Joh. 15, 21.

- λαντα, καθὰ πολλὰκις ἔφθην εἰπὼν· ὅρα δὲ καὶ πόσαις ἀνάγκαις τὸ
 πρῶγμα συνίστησι καὶ ἀναγκαῖον καὶ ἔνδοξον καὶ ὀφειλόμενον ὁμοῦ
 B11v καὶ συμφέρον αὐτὸ δεικνύς· εἰπὼν μὲν γὰρ ὅτι, «εἰ ἐκ τοῦ κόσμου
 ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει, ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ’
 5 ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος»,
 ἔξ ἀναγκαίου τὸ παρὰ τῶν ἀνοσίων μῖσος ἐπόμενον παρέστησε τοῖς
 A303 ὁσίοις, τὸ δὲ ἔνδοξον ὁμοῦ | καὶ συμφέρον ἐδήλωσεν, «εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν,
 καὶ ὑμᾶς διώξουσιν» φήσας· τί γὰρ ἴσον εἰς δόξης καὶ ἀξιώματος
 λόγον γένοιτ’ ἂν τοῦ συνδιώκεσθαι καὶ συμπάσχειν καὶ συναποθνή-
 10 σκειν Χριστῷ; τίνες δὲ καὶ μισθοὶ καὶ ἀμοιβαὶ κείσονται τοῖς δια-
 θλοῦσι ταυτὶ ἢ δήλον τὸ καὶ συνδοξασθῆναι, ὅπερ δὲ καὶ συμπά-
 σχουσιν; «εἰ γὰρ συμπάσχομέν» φησι Παῦλος, ὁ διαφερόντως ταῦτα
 παθὼν, «ἀλλὰ καὶ συνδοξασθησόμεθα»· καὶ ὀφειλόμενον δὲ τοῦτο
 παρὰ τῶν μαθητῶν τῶν ἰδίων πρὸς τοῖς εἰρημένοις αὐτῆς δεικνύων
 15 αὐτῷ, «ταῦτα πάντα ποιήσουσιν ὑμῖν» φησι «διὰ τὸ ὄνομά μου» καὶ
 ποῦ τις ἂν τι τῶν πάντων ἴδοι καὶ ἀναγκαῖόν τε καὶ συμφέρον καὶ
 δόξης γε τῆς ἀνωτάτω καὶ πρώτης πρόξενον καὶ ἀνθ’ ὁμοῦ τὰ τοι-
 αῦτα, ὡς τὸ παθεῖν τε καὶ ἀποθανεῖν ἕκουσίως ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ
 B12 τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐκούσιον ἐκείνου κατὰ δύναμιν | μιμήσασθαι θάνατον;
 20 πῶς δ’ ἂν τις καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δεδωκώς, τὴν ὀφειλὴν ἐκεί-
 νην ἐκτίσας καὶ τὸν δεσποτικὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμείψαιτο θάνατον; οὐδὲ
 γὰρ ἴσον αἷμα δεσπότη καὶ δούλων, φησί, οὐδ’ ἐγγύς· ὁ δὲ Χριστὸς
 A303v ἐπαίρων καὶ ἔτι τὸ πρῶγμα καὶ τὸ θαυμαστόν τε καὶ | ὑψηλὸν τοῦτο
 δεικνύς καὶ τὸν πατέρα τὸν ἴδιον ἑαυτῷ συνεισάγει, οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ
 25 μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρὸς προλέγων αὐτοὺς τὰ δεινὰ πείσε-
 σθαι· «ταῦτα γὰρ» φησι «πάντα ποιήσουσιν ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομά μου,
 ὅτι οὐκ οἶδασιν τὸν πέμψαντά με· εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς,
 ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας
 αὐτῶν»· καὶ πῶς οὐκ εἶχον ἁμαρτίαν, εἰ μὴ αὐτὸς ἦλθε καὶ ἐλάλησεν
 30 αὐτοῖς; καίτοι γε καὶ νόμον ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν γραττὸν διὰ Μωσέως,
 σημείοις ὑπερφυέσι καὶ τέρασιν αὐτὸν πιστωσάμενος καὶ προφήτας
 πολλοὺς τε καὶ μεγάλους ἀπέστειλε κατὰ γενεάς καὶ πρὸ τούτων τὸν
 B12v φυσικὸν ἐνέθηκε νόμον, διδάσκαλον ἀψευδῆ τοῦ πρακτέου, | ὧν ὁμοῦ
 πάντων ἐκείνοι καταφρονηταὶ καὶ παραβάται γεγονάσι. Πῶς οὖν οὐκ
 35 εἶχον, φησίν, ἁμαρτίαν; οὐκ εἶχον ἁμαρτίαν τσαύτην, δηλονότι,

7: Joh. 15, 20. 12: Rom. 8, 17. 15: Joh. 15, 21 26: Joh. 15, 22.

16 καὶ ποῦ τις - τῶν πάντων ἂν ἴδοι τι B. 19 ἐκμιμήσασθαι B. 23
 τούτου B.

- ὄσην ἔξουσι νῦν, μετὰ τὴν ἐμὴν παρουσίαν καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ἔργα
 καὶ τὴν διδασκαλίαν· εἶχον μὲν γὰρ καὶ πρότερον δι' ἐκεῖνα, ἀλλ' οὐ
 τοιαύτην· τὸ γὰρ τῶν δωρεῶν μέγεθος τοῖς καταφρονηταῖς αὔξει τὰς
 A304 τιμωρίας, ὡς καὶ αὐτὸς | ὁ Χριστὸς φησι, «οὐαὶ σοι *Χοραζὶν*» λέγων
 5 «οὐαὶ σοι *Βηθσαϊδά*, ὅτι εἰ ἐν *Τύρω* καὶ *Σιδῶνι* ἐγένοντο αἱ δυνά-
 μεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάσαι ἂν ἐν *σάκκῳ* καὶ *σποδῶ* καθήμεναι
 μετενόησαν· πλὴν λέγω ὑμῖν *Τύρω* καὶ *Σιδῶνι* ἀνεκτότερον ἔσται ἐν
 ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ ὑμῖν», ὡς κἀκείνων μὲν κολασθησομένων διὰ τὴν
 τῶν προφητῶν καὶ τοῦ νόμου παράβασιν, ὅπερ ἔφη, ἔλαττον μέντοι
 10 πολλῶ καὶ μετριώτερον τούτων, τῶν μὴδ' αὐτῷ τῷ δεσπότῃ τοῦ νόμου
 δι' ἑαυτοῦ παραγεγονότι καὶ διδάξαντι πεισθέντων· ἢ τοῦτο γοῦν
 φησιν ἢ ἁμαρτίαν εἰδικῶς ἐνταῦθα καλεῖ τὸν κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν
 μαθητῶν αὐτοῦ πόλεμον ἐκείνων καὶ τὴν χριστοκτονίαν, ὑπὲρ ἧς οὐδὲ
 πρόφασιν, φησίν, ἔχουσιν, οὐδὲ τὴν δίκην διαφυγεῖν δυνήσονται καὶ
 15 παρὰ προφητῶν ἀνωθεν τὸ κατ' ἐμὲ διδαχθέντες καὶ παρ' ἐμοῦ δὲ
 αὐτοῦ καὶ τῶν ἐμῶν ἔργων τρανότερόν τε καὶ ὑψηλότερον, εἴ γε
 B13 μαθεῖν ἐβούλοντο. «*Εἰ τὰ ἔργα μὴ ἐποίησα*» γὰρ φησιν «*ἐν αὐτοῖς,*
 A304v «*καὶ μεμισήκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα μου*» | ἔπει γὰρ, ὡς προεῖ-
 20 πον, «*ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοὶ ἐστι*» καὶ «*ὁ ἑωρακὼς*
ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα»· μία καὶ γὰρ ἀμφοτέροις καὶ θεότης καὶ βού-
 λησις καὶ δύναμις ὁμοῦ καὶ ἐνεργεῖα· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα
 ἑώρακεν ἐν ἐμοὶ καὶ ὁ μεμισηκὼς ἐμὲ κατ' αὐτοὺς τούτους καὶ τὸν
 πατέρα μεμίσηκε δι' ἐμοῦ· ἐξελέγχει δ' ἐκείνους ἐν ταυτῷ καὶ ψευδο-
 25 μένους ὁ Χριστὸς, ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν οὐκ ὄντα ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸ
 Σάββατον οὐ τηρεῖ· οὔτε γὰρ τὸν πέμψαντά με, φησίν, οἶδαςιν οἱ
 ὑπὲρ τῶν ἐκείνου νόμων ἀντιπίπτειν μοι προσποιούμενοι καὶ διὰ
 τοῦτο τῷ ἐμῷ δυσχεραίνουσιν ὀνόματι καὶ ὀρώντες αὐτὸν αὐθις ἐν
 ἐμοί, διὰ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων ἐνεργείας καὶ τῶν θεοπρεπῶν ἔργων
 30 ἐκλάμποντα, κἀκείνον μισοῦσι σὺν ἐμοὶ δι' ἀλλήλων ἀμφοτέροις ἡμῖν
 ἀντεπεξίοντες καὶ ἀθέως καὶ ἀσεβῶς τὸν πατέρα τῷ νίφω συναυνοῦ-
 ντες· οὐδὲ γὰρ, ὡς καὶ αὐτοὶ γέ φασιν οὗτοι, δι' ἕτερόν τι παρ'
 αὐτῶν ἐλαύνομαι καὶ μισοῦμαι ἢ διὰ τὸ υἱὸν ἑμαυτὸν ἀναγορεύειν
 B13v θεοῦ· περὶ καλοῦ γὰρ | ἔργου φασιν οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλα-
 A305 σφημίας καὶ ὅτι ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν υἱὸν θεοῦ· οἱ γούν |
 οὔτω τὸν υἱὸν καθ' ὑπερβολὴν μισοῦντες καὶ μὴδ' ἀκούειν ἀνεχόμενοι

4 : Math. 11, 21. 17 : Joh. 15, 24. 20 : Joh. 14, 10. 20 : Joh. 13, 9.

1 ἔξουσι : ἔχουσιν B. 12 εἰδικῶς : ἰδικῶς AB. [35 υἱὸν θεοῦ : θεὸν B.

τούνομα, πῶς οὐ καὶ τὸν πατέρα δι' ἐμοῦ τε καὶ σὺν ἐμοὶ μισοῦσιν
 ὡσαύτως καὶ συνελαύνουσι; τοῦ γὰρ κατὰ φύσιν υἱοῦ κατ' ἐκείνους
 ἐκβαλλομένου, πῶς ἂν ὁ κατὰ φύσιν μένη πατήρ; υἱοῦ γὰρ πάντως
 ἔστι πατήρ ὁ πατήρ· ἐκείνου δ' ἀναιρουμένου, πατήρ οὐκ ἂν εἶη ποτέ·
 5 τίνος γὰρ καὶ ἔσται; ὥστε δι' ἀλλήλων, ὅπερ ἔφην, καὶ διώκουσι
 καὶ ἀναιροῦσιν, ὅσον τὸ κατ' αὐτούς, ἀμφοτέρους· ταῦτα πρὸς τοὺς
 ἀποστόλους περὶ τῶν διωκτῶν εἰπὼν καὶ τὸν Δαβὶδ ἄνωθεν προει-
 πόντα τὸ παράλογον αὐτῶν μῖσος ἐπὶ τούτοις εἰσενεγκῶν, «*ἵνα πλη-*
ρωθῆ γὰρ» φησιν «*ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν, ὅτι*
 10 *ἐμίσησάν με δωρεάν*», εἰς τοὺς περὶ τοῦ ἰδίου πνεύματος ἐμβάλλει
 λόγους καὶ τὴν θεολογίαν καὶ φησίν: «*ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος,*
ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ
παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ καὶ ὑμεῖς
 B14 *ὁὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἔστε*»· ἐκεῖνοι μὲν φησι, | οἱ διώ-
 15 κοντες, οὕτω μισοῦσι καὶ οὕτω διώκουσιν, ἀπιστοῦντες μου τῇ θεό-
 A305v *τητι*· | *ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἐκεῖνος*
τᾶληθῆ μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· ἐπειδὴ γὰρ τοῖς περὶ τινων μαρτυροῦσι
 τῆς ἀληθείας πρὸ πάντων δεῖ, ἵνα καὶ τὸ πιστὸν καὶ ἀσφαλὲς ἔχωσιν,
 ἐντεῦθεν καὶ ἀληθείας πνεῦμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ Χριστὸς ἐνταῦθα
 20 προσαγορεύει. Τὸ μὲν γὰρ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ ἑαυτοῦ
 διὰ τε τῆς ἀποστολῆς τῆς αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ἐκπορεύσεως τῆς ἐκ τοῦ
 πατρὸς ἐδήλωσε· προσείρηκε δ' αὐτὸ καὶ ἀληθείας πνεῦμα, ὡσὰν τὸ
 ἀξιόπιστον κἀντεῦθεν, ὅπερ ἔφην, τῇ μαρτυρίᾳ κατασκευάσῃ· καὶ τότε
 φησὶ καὶ πῶς ἐμαρτύρησε τὸ πνεῦμα κατελθὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ; καὶ
 25 ἢ ἐπιφοίτησις μὲν οὖν ἐκείνη καὶ οὐσιώδης ὡς ἂν εἴποι τις παρουσία
 τοῦ πνεύματος μαρτυρία μεγίστη τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος ἦν, τοῦ
 καὶ πρὸ τοῦ πάθους καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἐπαγγελαμένου
 ταύτην τοῖς ἀποστόλοις καὶ μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς ἄνοδον ἑαυτοῦ
 κατὰ τὰς ἐπαγγελίας μετὰ τῆς φυσικῆς ὡς αὐτοῦ τε κἀκείνου δυνάμει
 B14v 30 καὶ δόξης μεγαλοπρεπῶς ἀποστείλαντος. | «*Ἴδού γὰρ*» φησιν «*ἀπο-*
 A306 *στέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσατε*
ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ ἕως οὗ | ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους».
 Μεμαρτύρηκε μέντοι τὸ πνεῦμα τρανῶς καὶ θεὸν καὶ υἱὸν θεοῦ τὸν
 Χριστὸν αὐθις καὶ δι' εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ ξυμπάντων
 35 ὁμοῦ μαρτύρων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, πρὸς

8 : Joh. 15, 25. 11 : Joh. 15, 26. 30 : Luc. 24, 49.

20 τοῦ πατρὸς : τοῦ s. v. B. τὸ πνεῦμα : om. τὸ B. 21 τοῦ πνεύματος
 om. B. 21 τῆς ἐκ om. A. 25 εἴποι B. 29 ὡς αὐτοῦ : ἑαυτοῦ B.

βασιλέας τε καὶ τυράννους καὶ στρατηγούς καὶ ἡγεμόνας παρωταξα-
 μένων κατὰ πᾶν ἔθνος καὶ πόλεις πάσας καὶ χώρας, ῥήτοράς τε καὶ
 σοφούς καὶ διαλεκτικούς καὶ προφήτας ἐκείνων καὶ μάντιες καὶ ἱερέας
 τῆ σοφία καὶ δυνάμει τοῦ πνεύματος κατὰ τὰς Χριστοῦ προρρήσεις
 5 καλῶς ἐπιστομισάντων καὶ κατὰ πάντων περιφανῶς ἀραμένων τὸ
 κράτος καὶ Χριστῷ σκυλευσάντων ὑπὲρ πάντα λόγον τὴν οἰκουμένην·
 «*παραδώσουσι γάρ*» φησιν «*ὑμᾶς εἰς συνέδρια καὶ εἰς συναγωγὰς*
δαρήσεσθε καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἑμοῦ»·
 «*μὴ οὖν προμεριμνᾶτέ*» φησι «*τί λαλήσετε, μηδὲ μελετᾶτε, ἀλλ' ὃ ἐὰν*
 10 *δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλεῖτε· οὐ γὰρ ἐστὶ ὑμεῖς οἱ*
λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον». Διὸ καὶ Παῦλος, ὁ τῆς με-
 γάλης ταυτησὶ Χριστοῦ παρατάξῃς μέγας στρατηγός τε | καὶ πρό-
 βολος, «*οὐδεὶς*» φησι «*λέγει κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ*».
 Χριστὸς μὲν οὖν ὁ κατὰ φύσιν ἀχωρίστως συνημμένος τῷ ἑαυτοῦ
 15 πνεύματι καὶ «*νοῦν αὐτὸν*» κατὰ Παῦλον αὐθις τὸν σοφὸν «*κεκτη-*
μένος», ὅταν ἔλθῃ, φησίν, ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ
 τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται.
 4. Σὺ δὲ τί φῆς, ὁ καινὸς τοῦ πνεύματος θεολόγος καὶ πρόσ-
 φατος, ὁ τὴν μὲν πρεσβυτέραν ἀρχῶν Ρώμην καὶ τὰς προεδρίας καὶ
 20 τοὺς θρόνους καὶ τὸ κατὰ πάσης ἐκκλησίας πρεσβεῖόν τε καὶ τὸ
 κράτος μετὰ τῆς φίλης ὀφρῦος ἡμῖν πανταχοῦ προῖσχύμενος, αἴσχι-
 στα δὲ νεωτερίζων περὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν τοῦ πνεύματος καταρ-
 ρουπαίων θεολογίαν, ὃ πρὸς τοὺς τὸν υἱὸν βλασφημοῦντας τῶν καθ'
 ἡμᾶς τις ἔφη πάσαι σοφῶν; πόθεν καὶ παρὰ τίνος τὴν καινὴν
 25 ταύτην καὶ ἀήθη θεολογίαν τε καὶ φωνὴν μαθῶν ἔχεις, ὃ βέλτιστε;
 τίνα θεὸν ὁμοῦ τε καὶ θεολόγον ἢ καθηγητὴν τε καὶ διδάσκαλον ἕτερον
 μετὰ Χριστὸν ἐπὶ τῆς γῆς εὔρες, τὸν ἕνα γε καὶ μόνον, ὡς αὐτὸς
 ἔκεῖνος ἔφη, πάντων ἡμῶν καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, τὸν θεὸν
 ἅμα καὶ θεολόγον τῆς ἰδίας θεότητος, τὸ μὲν | κατὰ φύσιν, τὸ δὲ
 30 διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασιν; ὃ μὲν γάρ, καθάπερ ἀκούεις, εἶ
 γε καὶ λέγοντος αὐτοῦ θέλεις τέως ἀκούειν, τὸ πνεῦμά φησι τῆς
 ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· σὺ δὲ πῶς καὶ τὸ παρὰ
 τοῦ υἱοῦ προστίθεις, ὅπερ ἐκεῖθεν οὔμενον οὐδαμῶς ἤκουσας καὶ
 συναίτιον θεότητος καὶ τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατασκευάζεις, τῇ μόνῃ
 35 πηγῇ τῆς ὑπερουσίου θεότητος καὶ ἀμφοτέροις δίδως τὴν τοῦ

A306v
B15

A307

7: Math. 10, 17. 13: Cor. 12, 3. 15: 1 Cor. 2, 16.

10 τοῦτο om. A. 12 post προ·lacuna in B. 24 κενὴν sed
o r . A.

- πνεύματος αἰτίαν καὶ τὴν ἐκπόρευσιν, ἀναπληρῶν, ὡς ἂν αὐτὸς
 φαίης, θρασεία καὶ τολμηρῶ γλώττη τὸ τῆς Χριστοῦ θεολογίας ὑπέ-
 ρημα, ὡσπερ εἰ ἀγνοοῦντος ἐκείνου; ἀλλ' ἕλεως ἡμῖν εἶης ἢ ἐνυπό-
 στατος τοῦ πατρὸς σοφία, Χριστὲ προαιώνιε λόγε καὶ ὁμότητε τῷ
 5 γεγεννηκότι καὶ ὑπερόριον ἡμῶν ἅπαν εἶη τὸ βλάσφημον ἢ καὶ σιω-
 πῶντος ἐκόντος, ἅπερ εἰδέναι σφόδρα τοὺς οἰκείους ἐβούλετο, ἵνα
 κἀκεῖνοι τοὺς ἐξῆς ἡμᾶς κατὰ τοὺς ἐκεῖθεν χρησμούς διδάξωσιν ἅπερ
 καὶ ἐδιδάχθησαν· «πορευθέντες» καὶ γὰρ φησι «εἰς τὸν κόσμον ἅ-
 παντα μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα
 A307v 10 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες |
 αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν»· ὅθεν ἀπόστολοι τε καὶ
 εὐαγγελισταί, διδασκάλων τε καὶ πατέρων ἱεροὶ σύλλογοι κατὰ δια-
 δοχὴν ἐκεῖθεν ὡς ἐκ μιᾶς πάντες πηγῆς τὸ τῆς θεολογίας ἀρυσά-
 μενοι νόημα, καθάπερ εὐγείον τινα καὶ πολυφόρον ἀρδεύουσι τὴν τοῦ
 15 Χριστοῦ παγκόσμιον ἐκκλησίαν· οὐ Ρώμη μόνον, ὡς αὐτὸς φῆς καὶ
 ταῖς σαῖς προεδρίαις, ὁρίοις μικροῖς καὶ μικρῶ τινι περιγραφο-
 μένοις μέρει περικλειομένην τοῦ κόσμου, ἀλλὰ πᾶσαν ὑπερφυῶς τὴν
 γῆν τῇ δυνάμει τοῦ πεφυτευκότος αὐτὴν εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον
 πεπληρωκυῖαν καὶ ὄρη καὶ νήσους καὶ θαλάσσας καὶ ποταμούς καὶ
 20 γῆς ἑσχατιὰς ὑπερβάσαν καὶ μέχρι τῶν περάτων αὐτῆς ἑκταθεῖσαν·
 ἀλλὰ σὺ μὲν οἶδ' ὅτι τὰ συνήθη καὶ αὐθις ἔρεϊς, τοὺς εὐαγγελικούς
 τε καὶ ἀποστολικούς, ἀλλὰ δὴ καὶ πατρικούς προβαλλόμενος λόγους
 ἐξῆς καὶ συνείρων πρὸς ἡμῶν ὄντας μᾶλλον καὶ τῆς ὀρθῆς δόξης,
 ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ σοῦ καὶ τῆς προσφάτου ταύτης καινοτομίας, τὸ ἐκεῖ-
 25 νος ἐμὲ δοξάσει φημί, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν
 καὶ ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποσιτέλλω τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ
 A308 πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ τὸ | μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν
 αὐθις ἐμφύσημα καὶ τὴν χάριν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ εἶ τις πνεῦμα
 Χριστοῦ οὐκ ἔχει οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, ἔτι τε τὸ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ
 30 πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν καὶ τὴν διὰ καὶ τὸ
 προσεχῶς καὶ τὸ εἰκόνα τοῦ υἱοῦ πρὸς τῶν θεολόγων εἰρησθαι τὸ
 πνεῦμα καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ συνάπτεσθαι τῷ πατρὶ καὶ ὅσα ἐξῆς·
 τὸ γὰρ πνεῦμα υἱοῦ λέγομεν, ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ οὐ λέγομεν καὶ τὸ ἔστι
 πηγαία θεότης ὁ πατήρ καὶ τὸ μόνη πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος
 35 ὁ πατήρ καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς δὲ τὸ πνεῦμα καὶ οὐχ ἐτέρωθεν καὶ

8: Math. 28, 19.

3 εἰ: ἦ A. 32 in mrg. A: Δαμασκηνού. 33 in mrg. A: Διονυσίου.
 85 in mrg. A: Βασιλείου.

τὸ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ, πλὴν τῆς αἰτίας, τὴν τε οὐρα-
 νόθεν ἐκφανεῖσαν ἀποκάλυψιν ἐκείνην Γρηγορίῳ φημι τῷ πάνυ, ἐν
 πνεῦμα ἅγιον φάσκουσιν ἐκ πατρὸς καὶ αὐτὸ τὴν ὑπαρξιν ἔχον καὶ
 δι' υἱοῦ πεφηνὸς δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὸ πῶς οὐκ ἔσται τὸ
 5 πνεῦμα θεός, ὅλην ἔχον ἐν ἑαυτῷ οὐσιωδῶς τὴν ιδιότητα τοῦ πατρὸς
 καὶ τοῦ υἱοῦ, οὗ καὶ τὸ πνεῦμά ἐστι, δι' υἱοῦ τῇ κτίσει χορηγού-
 μενον· ταῦτα τοίνυν ὁμοῦ πάντα σύ, μᾶλλον δὲ καὶ πατρικᾶς ὁμοῦ
 καὶ θεολογικᾶς πάσας βίβλους καὶ τὸν ιδιαίτατον τουτονὶ τῆς εὐσε-
 βείας καὶ ἐξαίρετον ὄρον τε καὶ κανόνα, τὸ τῆς ὁρθῆς, φημι, πίστεως
 A308v 10 μέγα τε καὶ θεόπνευστον σύμβολον, σὺν τῇ μεγίστῃ καὶ πρώτῃ
 τοῦ Χριστοῦ παραχαράττων θεολογίᾳ τῇ καινοφανεῖ καὶ ἀήθει σου |
 B15 ταύτῃ προσθήκῃ καὶ μηδὲ τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων τε καὶ
 θεολόγων αἰδούμενος Πέτρον, καίτοι γε καὶ μέγα κομπάζων ὡς αὐτὸς
 φῆς ἐπ' ἐκείνῳ καὶ τὸν κοινὸν ἰδιοποιεῖσθαι τουτονὶ διδάσκαλον
 15 προσποιοῦμενος, ὃς πρῶτος μετὰ Χριστὸν τὴν τε Χριστοῦ καὶ τὴν
 τοῦ πνεύματος αὐτοῦ διαδεξάμενος αὐτίκα θεολογίαν καὶ τὸ ἐκ τοῦ
 πατρὸς καθ' ὑπαρξιν εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ τὸ δι' υἱοῦ τοῖς μετέχου-
 σιν αὐτὸ χορηγεῖσθαι, καλῶς καὶ κατὰ τὸν ἑαυτοῦ δηλαδὴ διδά-
 σκαλον καὶ αὐτὸς διεῖλε καὶ τεθεολόγηκε, τὴν ἐπαγγελίαν εἰρηκῶς
 20 τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐξέχεε τοῦτο, ὃ
 νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε. Ταῦτα τοιγαροῦν καὶ τὰ τούτοις γε
 ξυγγενῆ καὶ κατάλληλα καὶ πάνθ' ὁμοῦ παραλογιζόμενος αὐτός. ἤπερ
 ἔφην, δύο θεότητος ἀρχᾶς καὶ διπλᾶς αἰτίας ταύτης εἰσάγεις καὶ τὸ
 μέγα τῆς ἐκκλησίας ὅσον τὸ ἐπὶ σοὶ καθαιρεῖς κράτος τε καὶ τὸ
 25 σέβας, πολυαρχίαν τε καὶ πολυθειᾶν ἀντὶ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ
 καὶ τῆς μιᾶς ἀρχῆς καὶ θεότητος ὡς μὴ ὄφελος ἐντεῦθεν εἰσφέρων.
 «Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ | ἡμῖν εἰς Θεός» Γρηγόριός φησι ὁ τῆς θεολογίας
 ἐπώνυμος «ὅτι πρὸς ἓν αἴτιον | τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει» ἀλλ'
 ἡμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς εἰδότες μόνον τὸ πνεῦμα, κἀκεῖθεν ἀχρόνως αὐτὸ
 30 μεμαθηκότες ἅμα τῷ υἱῷ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν, ἐκ μὲν
 τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἀμέσως ἐκπορευόμενον σὺν ἐκείνῳ καθ'
 ἔτερον δηλαδὴ τὸν τρόπον, ἀναπαυόμενον δ' ἐν υἱῷ καὶ μένον ἀδια-
 στάτως καὶ πνεῦμα πεφυκὸς αὐτοῦ, καθάπερ ἄρα καὶ τοῦ πατρὸς,
 κατὰ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας, μία καὶ γὰρ τοῖς τρισὶν αὕτη δι' υἱοῦ τε
 35 φανερωθὲν καὶ δοθὲν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ πεμπόμενον καὶ
 διδόμενον αὐθις παρ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς, κατὰ τὸν τῆς εὐδο-
 κίας φημι καὶ τῆς θελήσεως καὶ τῆς βουλῆς λόγον, καθ' ὃ δὴ καὶ ὁ

1 in mrg. Θεολόγου. 2 Γρηγορίῳ: in mrg: τῷ θαυματουργῷ.
 5 in mrg: Κυρίλλου. 12 incipit B. 20 δ: ὄν B. 21 γε om. A.

υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς τε καὶ τοῦ πνεύματος ἀπεστάλη (τὴν γὰρ εὐδο-
 κίαν τοῦ πατρὸς ἀποστολὴν εἶναι νόμισον, Γρηγόριός φησιν ὁ λαμ-
 πρὸς θεολόγος), οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτοῦ δεσποτικῶς ἐρχόμενον
 ὡς θεὸν αὐθις· ὅταν γὰρ ἔλθῃ, φησίν, ὁ παράκλητος, πνεῖ καὶ γὰρ
 5 ὅπου θέλει καὶ πηνίκα καὶ ὅσον, κοινὴν κεκτημένος πατρί τε καὶ υἱῷ
 A309v τὴν τε βουλήν καὶ τὴν δύναμιν ἅμα καὶ τὴν ἐνέργειαν, | ταῦτα τοί-
 νυν ἀπὸ τε Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκείνου πάντων μεμαθηκότες καὶ κανόσι
 B16v καθαπερεὶ τισι καὶ σιδήμασι κατὰ πάντων τουτοισὶ κεχηρημένοι, τὸ
 περιττὸν καὶ σχολιὸν ἅπαν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος ἀποτέμνομεν
 10 τοῦ ὀρθοῦ τε καὶ ἀναγκαίου καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πνευματικῆς ταυτησὶ
 φαρτρίας πόρρω που βάλλομεν ἐν ὕροις τῆς ἀνοθείτου καὶ ὀρθῆς
 ἰστάμενοι πίστεως· καὶ ὅτε μὲν χρονικῶς καὶ πρὸς τινὰς ἀκούσομεν
 ἐρχόμενον ἢ πεμπόμενον τὸν παράκλητον, οὐ τὴν καθ' ὑπαρξιν ἐκ-
 πόρευσιν τούτου νοοῦμεν· πῶς γὰρ τὴν ἀναίτιόν τε καὶ ἄχρονον·
 15 ἀλλὰ ποτὲ μὲν τὴν κατ' εὐδοκίαν ἀποστολὴν κοινὴν οὖσαν πατρί τε
 καὶ υἱῷ, κἄν ποτὲ μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς αὕτη γίνεσθαι λέγηται,
 ποτὲ δὲ παρὰ τοῦ υἱοῦ, ποτὲ δὲ παρὰ πατρὸς ὁμοῦ καὶ υἱοῦ, ποτὲ
 δ' αὐθις ἐκ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ· ὅταν γὰρ ἔλθῃ, φησίν, ὁ παράκλη-
 20 τος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἡ πρὸς τὸν θαυμα-
 τουργὸν ἀποκάλυψις αὐθις ἐν πνεῦμα φησὶν ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ
 αὐτὸ τὴν ὑπαρξιν ἔχον καὶ δι' υἱοῦ πεφηνός, δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώ-
 ποις· ποτὲ δὲ τὴν κοινὴν χάριν τῶν πνευματικῶν ἐνεργημάτων τε
 A310 καὶ τῶν | χαρισμάτων κατανοοῦμεν παρὰ πατρὸς διδομένην δι' υἱοῦ
 ἐν ἀγίῳ πνεύματι, ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, «ἡ διδομένη
 25 χάρις καὶ δωρεὰ» λέγων «ἐν τριάδι δέδοται παρὰ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐν
 ἀγίῳ πνεύματι»· περὶ ᾧν δήπου καὶ ὁ σοφὸς ἔλεγε Παῦλος ὅτι «διαι-
 ρέσεις | χαρισμάτων εἰσὶ», τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα καὶ διαιρέσεις διακο-
 νιῶν εἰσι καὶ ὁ αὐτὸς κύριος καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ
 αὐτὸς ἔστι θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν· ὅθεν καὶ Χριστὸς
 30 μετὰ τὴν ἰδίαν ἀνάστασιν τουτωνὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος
 τοῖς ἑαυτοῦ μεταδιδούς μαθηταῖς πρὸ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου ἐνε-
 φύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς «λάβετε πνεῦμα ἅγιον»· οὐδὲ γὰρ οὐσιωδῶς
 αὐτὸ τὸ πνεῦμα τότε ἐδίδου· πῶς γὰρ, ὅς γε πρὸς τοὺς σφετέρους
 αὐτοῦ μαθητὰς ἔλεγε πρὸ βραχέος, «ἐάν ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παρά-
 35 κλητος οὐκ ἐλεύσεται» καὶ μετὰ τὸ ἐμφύσημα τοῦτο, «ἰδοὺ ἐγὼ ἀπο-
 στέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσαιτε
 ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους» πρὸς
 A310v τοὺς αὐτοὺς πάλιν· οὐ τὴν οὐσιώδη τοιγαροῦν καὶ ἐνυπόστατον

- τοῦ πνεύματος παρουσίαν ὁ Χριστὸς ἤπερ ἔφην ἐδίδου τὸ τηνικαῦτα·
 πῶς γὰρ ἂν καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ ταύτην ἔσσοθαι προύφη,
 ταύτην τότε διδοὺς κατὰ τὰς τινῶν ὑπολήψεις ἀλλὰ χαρίσματος ἐκείνου
 μετεδίδου τέως καὶ κοινῆς τῆς τριάδος ἐνεργείας, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν·
 5 ὅθεν καὶ Ἰωάννης, ὁ τὴν γλῶτταν χουσοῦς, τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην
 ἐξηγούμενος ῥῆσιν, τὴν «οὐ γὰρ ἐκ μέτρον δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα»
 B17 «ἡμεῖς» φησι «πάντες μέτρον τὴν ἐνεργεῖαν τοῦ πνεύματος | ἐλάβομεν»·
 πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐνεργεῖαν λέγει· αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ μεριζο-
 μένη· οὗτος δὲ ἀμέτρητον καὶ ὀλόκληρον ἔχει πᾶσαν τὴν ἐνεργεῖαν·
 10 εἰ δὲ ἡ ἐνεργεῖα αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἡ οὐσία· ὀπηνίκα
 γέ μὴν ἐκπόρευσιν τοῦ πνεύματος ἄχρονόν τε καὶ οὐ δι' αἰτίαν τινὰ
 γιγνομένην ἀκούσωμεν, οὐ γὰρ διὰ τὸδε τι, οὐδὲ πρὸς τούσδε καὶ
 ποτὲ θεὸς ἢ γεννᾶται ἢ ἐκπορεύεται φυσικῶς· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ
 καὶ πατρὸς ταῦτα καὶ φύσεως ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα γέννημά τε καὶ
 15 πρόβλημα ἀλλ' οὐ θελήσεως οὐδ' ἐνεργείας κατὰ γε τὰ κτίσματα
 φασὶν οἱ θεολόγοι πατέρες· ταῦτα τοιγαροῦν ἀκούοντες, ὅπερ ἔφην,
 τὴν ὑπέροχρονον εὐθὺς καὶ ἀτίδιον καὶ φυσικὴν ἐκ τῆς πατρικῆς ὑπο-
 A311 στάσεως | τοῦ πνεύματος ὑπαρξιν ἐννοοῦμεν, ἀνάρχως καὶ ἀναιτίως·
 τοῦτο δὲ φημι κατὰ τὸν χρόνον καὶ τὰς αἰτίας τὰς κάτω ἐκ τῆς
 20 μόνης ἀρχῆς καὶ πηγῆς τῆς ὑπερουσίου θεότητος, δηλα δὴ τοῦ πα-
 τρός, ἅμα τῇ γεννήσει τοῦ υἱοῦ πεφυκυῖαν, ὅπερ αὐτός τε πρῶτος
 ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἰδίου στόματος ἐκδιδάσκει, τὸ πνεῦμα τῆς ἀλη-
 θείας, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται φήσας, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸς
 ἤδη πολλάκις ἔφην καὶ Πέτρος εὐθὺς μετ' αὐτόν, ἡ τιμιωτάτη κορυ-
 25 φαία τῶν θεολόγων ἀκρότης, ἔν' εὐκαιρῶς τοῖς τοῦ σοφοῦ Διονυ-
 σίου | καὶ αὐτὸς περὶ αὐτοῦ νυνὶ χρήσομαι καὶ σὺν αὐτῷ γε καὶ
 μετ' αὐτόν, ἀποστόλων τε καὶ πατέρων ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ πάντα θεο-
 λογοῦσι συστήματα καὶ τὸν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀνάγραπτον ὄρον κα-
 θαπερεῖ τινα στήλην ἔμπνουν καὶ ζῶσαν κατέλιπον, πιστεύω καὶ εἰς
 30 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντα, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ
 πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον
 καὶ συνδοξαζόμενον· τούτοις στοιχειωθέντες ἡμεῖς ἄνωθεν καὶ τὴν
 θεολογίαν ταυτηνί, καθὰ δὴ καὶ φθάσας εἶπον, παρὰ πάντα τὸν βίον
 ἀσκήσαντες, οὐκ ἐκ τῶν κάτω λόγων καὶ διδασκάλων, ἀλλ' ἐξ οὐρα-
 35 νῶν καὶ αὐτοῦ δηλα δὴ Χριστοῦ τοῦ ἐνυποστάτου πατρικοῦ λόγου
 τὴν ἀρχὴν | ἔχουσαν καὶ πνεῦμα πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγομεν
 A311v καὶ ἐν τῷ πατρὶ καὶ σὺν τῷ πατρὶ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ παρὰ τοῦ

πατρός, τό τε κοινὸν τῆς οὐσίας ἐντεῦθεν δηλοῦντες καὶ τὸ ξυνημ-
 μένον καθάπαξ τε καὶ ἀχώριστον καὶ τὴν ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστά-
 σεως τοῦ πνεύματος ἰδίον ὑπαρξιν εἴτ' οὖν ἐκπόρευσιν αὐτῷ μόνῳ
 προσοῦσαν ὡς πατρὶ καὶ ἀρχῇ φυσικῇ μόνῳ θεότητος υἱοῦ τε καὶ
 5 πνεύματος καὶ πρὸς τούτοις τὴν τε κατ' εὐδοκίαν ἀποστολὴν τοῦ
 πνεύματος παρ' αὐτοῦ πρὸς τὰ κτίσματα, ἦν δι' υἱοῦ τε καὶ σὺν |
 B18 υἱῷ τῷ πνεύματι συνεργάζεται καὶ τὴν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων
 γε δωρεάν, κοινὴν οὖσαν τῆς μακαρίας τριάδος, ὡς προσέφη, ἐνέρ-
 γειαν καὶ παρὰ πατρός δι' υἱοῦ τοῖς ἀξίοις πεμπομένην ἐν πνεύματι·
 10 ὡσπερ καὶ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἔστι δι' υἱοῦ ἡ διδομένη χάρις, ὁ
 μέγας αὐθις φησὶν Ἄθανάσιος, οὕτως οὐκ ἂν γένοιτο κοινωνία τῆς
 δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἀγίῳ· τούτου γὰρ μετέ-
 χοντες ἔχομεν τοῦ πατρὸς τὴν ἀγάπην καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν χάριν καὶ
 αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τὴν κοινωνίαν· μία ἄρα καὶ ἐκ τούτων ἡ τῆς
 15 Τριάδος ἐνέργεια δείκνυται, ἦν δὴ καὶ Ἰωάννης, ὁ τὴν γλωτταν
 χουσοῦς, πνεῦμα πρὸ βραχέος εἰρήκει, τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς
 ἐκδεξιόμενος· καὶ πνεῦμα δὲ Χριστοῦ καὶ νοῦν Χριστοῦ τὸ πνεῦμα
 φαιμέν αὐθις τὸ ἅγιον καὶ υἱοῦ πνεῦμα καὶ μένον ἀχωρίστως ἐν τῷ
 υἱῷ καὶ ἀναπαυόμενον καὶ εἰκόνα ζῶσαν καὶ ἀπαράλλακτον τοῦ υἱοῦ·
 20 εἰ δὲ βούλει καὶ τοῦ πατρὸς σὺν αὐτῷ διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἐν καὶ ὁμό-
 τιμον σὺν υἱῷ τε φυσικῶς ἀχρόνως τε καὶ ἀμέσως τῆς πατρικῆς
 προερχόμενον ὑποστάσεως, εἰ καὶ δι' αὐτοῦ τις ἔφη τῶν θεολόγων,
 τοῦτο συνάπτεσθαι τῷ πατρὶ ὡς τῆς πατρικῆς προσηγορίας προσε-
 1812 χῶς τε καὶ ἅμα τὸν υἱὸν ἀναγκαζούσης | νοεῖσθαι, μεθ' οὗ γεννω-
 B18v μένου δηλαδὴ τὸ πνεῦμα καθ' ἕτερον τρόπον ἀδιαστίτως ἐκπορεύε-
 25 ται ξυνημμένον τὸ πατρὸς εἶναι τε καὶ καλεῖσθαι πνεῦμα παρὰ τῆς
 τοῦ υἱοῦ σχετικῆς προσηγορίας λαβὸν υἱοῦ καὶ γὰρ πάντως πατὴρ ὁ
 πατὴρ ὡσπερ καὶ πνεύματος προβολεύς, ἀλλ' οὐ πατὴρ προσηγουμέ-
 νως, οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζει κἀνταῦθα τοῦνομα καθάπερ ἐπ' ἐκείνου καὶ
 30 ἡ κατηγορία τοῦ πρὸς τι δι' υἱοῦ τε καὶ τοῖς ἀνθρώποις φανέν καὶ
 ἐμπνεόμενον αὐτῷ καὶ πεμπόμενον καὶ χορηγούμενον καὶ διδόμενον δι'
 αὐτοῦ τε καὶ παρ' αὐτοῦ τῇ κτίσει, εἰ δὲ βούλει καὶ ἔξ αὐτοῦ· οὐδὲ
 1812v γὰρ περὶ τῶν λέξεων οὐδὲν οὐδ' ὀλωστιοῦν, ὃ φίλος, | κατὰ τὸν
 εἰπόντα, ζυγομαχῆσομεν, ἕως ἂν ὁ σκοπὸς ὑγιαίνῃ τοῦ λέγοντος καὶ
 35 ὁ χρόνος καὶ ἡ αἰτία τῆς ἐκεῖθεν τοῦ πνεύματος ἐπιδημίας πρόσ-
 κειται, τῆς κατ' εὐδοκίαν ἐκ πατρὸς τε καὶ υἱοῦ τοῦ πνεύματος πρὸς
 ἀνθρώπους ἀποστολῆς καὶ δὴ καὶ τῆς δωρεᾶς τῶν πνευματικῶν ἐνεργ-
 γημάτων τε καὶ χαρισμάτων, ἃ πολλάκις εἰπόντες ἔφθημεν, τὴν

- προαιώνιον ἐκείνην καὶ φυσικὴν ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἐκ-
 πόρευσίν τε καὶ ὑπαρξίν τοῦ πνεύματος διαστέλλοντα, μόνης τῆς
 πατρικῆς αἰτίας καὶ ἰδιότητος οὖσαν, τῆς μόνης ἀρχῆς κατὰ τοὺς
 θεολόγους καὶ πηγῆς τῆς θεότητος, ὃ δὴ | καὶ Χριστὸς τοὺς μαθη-
 5 τὰς καὶ ἀποστόλους πρὸς αὐτῷ γεγονῶς τῷ σταυρῷ, διδάσκων ἥπερ
 ἔφημεν, ἔλεγεν: «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν
 παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκ-
 πορεύεται»· ἐπεὶ δὴ καὶ χορὴ καθαπερὶ διὰ κύκλου τινὸς ὡς πρὸς
 ἔφεσίν τινα τοὺς θείους χρησμούς ἀναδραμεῖν αὐθις τὸν λόγον,
 10 οὕτως ἡμεῖς ἐμπνεόμεθα καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν περὶ τοῦ πνεύματος,
 εὐαγγελισταί φασι καὶ ἀπόστολοι καὶ θεολόγων χορὸς σὺν ἐκείνῳ
 τῷ ταῦτα καὶ πάλοι καὶ νῦν ὑψηλῶς γε θεολογήσαντι, ἔτι τε μαρ-
 15 τύρων καὶ ὁμολογητῶν καὶ πατέρων καὶ διδασκάλων, ἀνδρῶν τε
 καὶ γυναικῶν ὁμοῦ τάγματα, κρουνοῖς αἱμάτων καὶ δάκρυσι καὶ
 ἰδρῶσι τὴν παγκόσμιον ἐκείνην ἀρδευσάντων Χριστοῦ ἐκκλησίαν καὶ
 εἰς τόδε προαιαγόντων ὥρας τε καὶ μεγέθους τῇ τοῦ πνεύματος, ὃ
 δὴ καὶ φθάσας εἰρήκειν, ἀρρήτῳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ.
5. Ταῦτα καὶ σὺ μαρτύρων ἀκρότης, εὐαγγελιστῶν τε καὶ κηρύκων
 καὶ σοφῶν καὶ θεολόγων φιλοτιμία, Δημήτριε, δεῖ με καὶ γὰρ αὐθις
 20 ὑποστρέψαι πρὸς σὲ καὶ τοὺς ὑπὲρ σοῦ λόγους, δι' ὃν ἄρα καὶ τὰς
 μακρὰς ἐκείνας ἐκδρομὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐποησάμην τῶν λόγων·
 ταῦτα καὶ σὺ τοιγαροῦν, ἀγωνιστῶν Χριστοῦ καὶ ἀθλητῶν | ἄριστε,
 καλῶς κατὰ σαντὸν καὶ μελετήσας, εἴπερ τις τῶν πάντων πρότερον, καὶ
 ἀσκήσας καὶ τὸ νόθον ἅπαν τῶν δογμάτων καὶ κίβδηλον καθαπερὶ
 25 τινος βασιλικῆς εἰκόνας χαράγματος τῆς υἱοῦς πίστεως διακρίνας
 καὶ μετὰ τῆς ἀσεβείας εἰς Κυνόσαργες ἀπορείψας, οὕτως ἐπὶ τὸ κή-
 ρυγμα καὶ τὴν σωτηρίαν ἀποστολικῶς τῶν σῶν πολιτῶν τε καὶ φίλων
 ἐξῆλθες, ἐκεῖνα σὺν ἐκείνοις εὐαγγελιζόμενος καὶ διδάσκων, ἃ δὴ
 καὶ πρὸς Χριστοῦ μόνα, τοῦ μόνου καθηγητοῦ τε καὶ διδασκάλου
 30 μεμάθηκας σὺν | ἐκείνοις, ἅτε μυστικῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ πρὸς τὸ οὖς
 ἤκουσας, κηρύττων κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον καὶ βοῶν ἐπὶ τῶν δωμά-
 των καὶ βαπτίζων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
 ἁγίου πνεύματος, κατὰ τοὺς ἐκεῖθεν δῆλα δὴ χρησμούς καὶ τὴν δια-
 γνῶμην, νύκτωρ καὶ μεθημέραν. Δι' ἃ δῆπου καὶ ἀποσυνάγωγος γεγο-
 35 νῶς κατὰ τὰς μεγάλας Χριστοῦ προορήσεις, μᾶλλον δὲ καὶ δεσμὰ
 καὶ εἰρκτὴν καὶ σκότος ὃ τοῦ φωτὸς υἱὸς καταδικασθεὶς παρὰ τῶν

---

6 Joh. 15, 26.

---

7 παρὰ - 7 τοῦ in mrg. A. 25 χαράγματος: καὶ γραμμάτων in rasura B.

- χριστιανῶν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐλαυνόντων, οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδα-
 λίσθης, οὐδ' ἀνάξιόν τι σαυτοῦ τὸ παράπαν οὐδὲν καὶ τοῦ σοῦ πέ-
 B20 πονθα; γιγνομένου, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐχθροῖς | κἀκεῖθεν ἀντιβαίνεις καὶ
 ἀντιπαλαμᾶσαι γενναίως καὶ ἀναιρεῖς μὲν τῇ τῆς Τριάδος ἐπικλήσει
 5 καὶ ταῖς σαῖς εὐχαῖς τε καὶ προορήσει διὰ Νέστορος τοῦ καλοῦ τὸν
 ἀλλόφυλον ἐκείνον καὶ ἄδικον φονευτὴν Λυαῖον ἐνδίκως, καθάπερ ὁ
 Δαβὶδ τὸν Γολιάθ πρότερον λίθοις τρισὶ καὶ σφενδόνη, συνανατρέ-
 πεις δ' ἐκείνῳ μάλα λαμπρῶς καὶ συγκαταβάλλεις καὶ τὸν ἀόρατον
 A314 10 τὸν ἀφανῆ τῶν ψυχῶν | ἀναιρέτην, οἷς δήπου καὶ συμπεσὼν καὶ ὁ
 σοβαρὸς ἐκείνος καὶ ὑπέροφρος καὶ τὰ μέγιστα φυσῶν βασιλεὺς καὶ
 πλατύν τινα παρὰ προσδοκίαν ἠντινοῦν ὀφλήσας τὸν γέλωτα ὑπ' ἀμη-
 χανίας ἐσχάτης καὶ τοῦ μηδ' ἔχειν ὅ,τι περ ἑαυτῶ τε καὶ τοῖς παροῦσι
 15 χρῆσεται, πρῶτα μὲν τὸν θαυμαστὸν ἐκείνον ἀριστέα καὶ τῶν κα-
 κούργων κάλλιστον ἀναιρέτην κατὰ τὰς σὰς δῆλα δὴ προορήσεις ἀναι-
 ρεῖ Νέστορα, εἶτα καὶ τὴν θανατηφόρον ἐξῆς ἐκφέρει κατὰ σοῦ ψῆφον,
 τῆς ὑπερφουῶς καὶ θαυμαστῆς νίκης ἐκείνης ἀρχηγόν σε καὶ δημιουρ-
 γόν, ὅπερ ἦν, λογισάμενος. Οἱ μὲν οὖν στρατευόμενοι Καίσαρι, τῷ
 B20v 20 κοσμοκράτορι τῶν κάτω συρομένων, κατὰ τὸν εἰπόντα σοφόν, χάριτας
 ἐκτινύντες παρανόμους, ὡς μὴ ὄφελον, Μαξιμιανῶ, μᾶλλον δὲ
 καὶ λατρείαν δοκοῦντες ταυτηνὶ προσφέρειν τῷ σφετέρῳ θεῷ κατὰ
 τὰς Χριστοῦ δηλονότι προορήσεις, ὡς ἐπὶ μεγίστῳ τινὶ πολέμῳ καὶ
 ἀλλοφύλων αἰφνιδίῳ καταδρομῇ λόγχαις ὁμόσε κατὰ Δημητρίου χω-
 ροῦσι, ζέοντες ἅμα τοῖς θυμοῖς πάντες καὶ ἄλλος ἄλλον καὶ πάντες
 A314v 25 ὁμοῦ πάντας, εἶπερ οἶόν τε τῇ | προθυμίᾳ φθάσαι φιλοτιμούμενοι· ὁ
 δὲ τῶν ἐπιόντων ἐπέπερ ἦσθετο, καὶ ἐφ' ᾧ τὸν συνασπισμὸν καὶ τὸν
 ἀγῶνα τουτονὶ τὸν μέγιστον ἀνεβάλλοντο, καιρὸς πρὸς ἑαυτὸν ὑπειπὼν,
 Δημήτριε, τὰς τοῦ σωτήρος ἐντολὰς καὶ τοὺς θεῖους ἐκείνους χρη-
 σιμοῦς ἐπὶ τῶν ἔργων σε νυνὶ δεῖξαι «καὶ μὴ φοβηθῆναι ἀπὸ τῶν
 30 ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι»,
 συσταυρωθῆναι μὲν οὖν γενναίως καὶ συναποθανεῖν τῷ ὑπὲρ σοῦ καὶ
 σταυρωθέντι καὶ ἀποθανόντι δεσπότῃ, «ἔνα καὶ συζήσης αὐτῷ καὶ συνδο-
 ξασθῆς αἰωνίως» κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ταῦτα καὶ λογισάμενος καὶ
 εἰπὼν καὶ ἀναπτερωθεὶς ὅλος καὶ ὥσπερ ἔξω γενόμενος αὐτὸς ἑαυτοῦ
 35 καὶ τοῦ σχετικοῦ πεφυκός, τῇ θείᾳ κατοχῇ καὶ τῷ ἔρωτι καὶ ταῖς

29: Math. 10, 28. 32: Rom. 8, 17. 6, 8.

1 ᾧ B. 6 ἀλλόφυλλον AB. 6 ἄδικον φονευτὴν: ἄτοπον ἀνδροφό-
 νον B. 9 φθόρον: φονευτὴν A. 23 ἀλλοφύλων AB. 30 ἀποκταινόντων A.

- ἐκεῖθεν ὑπὲρ φύσιν ἐλπίσι, τὴν δεξιάν τε πρὸς ὕψος αἴρει γενναίως,
 καθ' ἃ δὴ καὶ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πρότερον καὶ
 τὴν μυρίαν ἐκείνην σφαγὴν ὑπὸ τοῦ τῶν στρατιωτῶν δέχεται σμήνους
 ἢ τῆς σφηκίας μᾶλλον, ἔν' οἰκειότερον εἶπω· καὶ οἱ μὲν τὸν αἰσχιστον
 5 οὕτως καὶ καταγέλαστον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ δακρυῶν ἄξιον τοῖς
 νοῦν ἔχουσιν ἄθλον διηνυκότες | καὶ νεκρῶ μᾶλλον ἢ ζῶντι τῶ τοῦ
 ζῶντος ἀληθῶς ἐν Χριστῶ σου σώματι τὸ τῆς στρατιᾶς πλεῖστον ἐνυ-
 βρικότες, σφαδάζοντες ἔτι τοῖς θυμοῖς καὶ φόνους καὶ σφαγὰς πνέον-
 10 τες ἄντικρυς ὑπεχώρουν καὶ δυσχεραίνοντες ὥσανεὶ πρὸς ἐκεῖνο, ὅτι
 μὴ πᾶσιν ὡσαύτως ἐξήρκεσε πρὸς σφαγὴν τε καὶ φόνον, ἀλλὰ φθάσαν
 οὕτω τοὺς πλείους τῶν ψυχικῶν δεσμῶν τὴν ψυχὴν διαφῆκε· σὺ δὲ
 τοῦ μὲν χόος καὶ τῆς βραχείας ἐκείνης τοῦ σώματος γῆς τῆ ἑυγγενεῖ
 γῆ παραχωρεῖς κατὰ φύσιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθές, οὐδὲ τοῦτο· τῶ
 πνεύματι γὰρ καὶ πάλαι σὺν τῇ ψυχῇ δι' ἀπαθείας καὶ καθαρότητος
 15 ταύτην συζεύξας καὶ ναὸν σεαυτὸν εἰργασμένος θεοῦ χωρητικὸν ὄλον,
 ἐπεὶ καὶ τῶ πάθει καὶ τοῖς ὑπὲρ ἐκείνου χυθεῖσιν αἵμασιν ὄλος ὄλω
 τελευταῖον συνεμορφώθης καὶ συνανεκράθης, υἱός τε θεοῦ καὶ θεός
 ἐν ἀγίῳ πνεύματι κατὰ χάριν γέγονας ὄλος, καὶ μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς
 κατὰ φύσιν διάζευξεν καὶ τὴν λύσιν πνεύματος θείου πλήρες ὑπερ-
 20 φυῶς ὡσαύτως ἡμῖν καταλείπεις τὸ σῶμα, κληρὸν ἀθάνατον, θησαυ-
 ρὸν ἀτίμητον, περιουσίαν δαπανωμένην μηδέποτε, | θαύμασι παντο-
 दाποῖς καὶ σημείων καὶ τεράτων δυνάμει καὶ δὴ καὶ ταῖς καιναῖς
 ταυταισί καὶ ὑπὲρ λόγον πηγαῖς τῶν μύρων τὴν ἔνοικον χάριν καὶ
 τὴν τοῦ θείου πνεύματος ξένην ἐνέργειαν, ὥσπερ εἰ τισι γλώσσαις
 25 καὶ στόμασι μυριοῖς πᾶσιν ἐμβοῶν καθεκάστην· ἐκεῖ δὲ τῶ πνεύματι
 γεγονῶς καὶ μετὰ Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῆς κατ' αὐτοὺς ἑταιρείας
 τοῦ τῶν μαρτύρων προλόμπων χοροῦ, καὶ σὺν ἀγγέλοις ἄλλος ἥλιος
 κατὰ χρησμούς δηλαδὴ τοὺς θείους τῶ τρισηλίῳ παρεστηκῶς θεῶ καὶ
 δεσπότῃ, οὐ τοιούτοις μόνον ἡμᾶς φιλοτιμῆ καὶ δεξιοῦσαι θαυμα-
 30 στῶς τοῖς ἐνταῦθα, νόσων παντοδαπῶν καὶ παθῶν ἀνιάτων καὶ προ-
 σέτι βαρβάρων καὶ πολέμων καὶ φόνων καὶ πάσης κακίστης ἕξεως
 καὶ φθορᾶς διὰ παντὸς ἀπαλλάττων, ἀλλὰ καὶ σαυτὸν αὐθις, καθὰ
 δὴ καὶ τὸ πρότερον, ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ μεθ' ἡμᾶς ἀσφαλοῦς καὶ
 σώζοντος δίδως, καὶ τὴν ἄνωθεν δικαίαν ὁργὴν καὶ τὴν φερομένην
 35 ὀξέως καθ' ἡμῶν πανωλεθρίαν ἐπέχεις· ἂν μὲν ἀφῆς τὴν ἁμαρτίαν
 διὰ τῶν ὀφθέντων ἀγγέλων πρὸς τὸν θεὸν εἰπῶν, ἄφες, εἰ δ' οὖν,
 ἀλλὰ καμὲ συνδιέριγασαι τούτοις· ἐπεὶ τούτων γε καθάπαξ ἀπολ-
 λυμένων, οὐκ ἔστιν ἐμὲ τὴν φθορὰν ἐκόντα ποτὲ καὶ τὴν ἄνωθεν ὁργὴν
 καὶ τὸν κοινὸν κίνδυνον διαδράναι, ὅπερ οὐδ' Ἀβραάμ ἐξεγένετο
 40 τῶ μεγάλῳ πρὶν ὑπὲρ Σοδόμων πρὸς θεὸν ἐστηκότι μετὰ μακροῦς τῆς

des. B.

A315

A315v

A316

ἱκετηρίας, οὐδὲ Νῶε καὶ Δανιὴλ καὶ Ἰώβ ὑπὲρ τῶν οἰκείων δεηθεῖσι
 κατὰ τοὺς θείους χρησμούς ἂν ἐδόθη· οὕτω τὴν πρώτην ἐκείνην ὑπὲρ
 ἡμῶν ἔνστασιν καὶ τὸ φίλτρον καὶ τὸ σχετικὸν τῆς ψυχῆς ἀθάνατον
 διασώξεις, συναύξων αὐτὸ ταῖς σαῖς ἀναβάσεσι καὶ ταῖς νοηταῖς ἐγγύ-
 5 τησι καὶ κοινωνίαις τοῦ θείου ὡς κἀντεῦθεν ἔξεῖναι λογίζεσθαι τοῖς
 ὀρθῶς ἐκεῖνα λογίζεσθαι δυναμένοις, ὁποῖός τις καὶ πηλίκος διαλλα-
 κτῆς τε καὶ πρεσβευτῆς καὶ τὰ πρῶτα καὶ τὰ καιριώτατα τὰ εἰς
 ψυχὴν φημι φέροντα καὶ τὴν πρώτην τῷ ὄντι σωτηρίαν πρὸς θεὸν
 ἡμῖν χρηματίζεις, τὴν θεῖαν δηλονότι καὶ αὐθις πρὸς ἡμᾶς εἰκονίζων
 10 ἀγάπην τε καὶ φιλανθρωπίαν καὶ Χριστὸν ἐκμιμούμενος παντὶ τῷ τῆς
 ψυχῆς πεφυκότι, ὃς «*ὑπὲρ τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν εἰς θάνατον ἐλθὼν*»,
 ἧ φησιν ὁ θαυμαστός Ἡσαΐας, καὶ «*τραυματισθεὶς διὰ τὰς ἡμετέ-
 ρας | πληγὰς καὶ μαλακισθεὶς διὰ τὰς ἡμῶν ἀνομίας*» καὶ νόσους καὶ
 «*κατάρρα γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν*» κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἵν' ἡμᾶς
 15 ἐξέλῃται τῆς κατάρρας, ἔτι καὶ πρῶτος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ προδρομος
 κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας δῆλα δὴ λόγον καὶ τὸ ἀνθρώπινον εἰς οὐρα-
 νόν, ὃ φησιν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος, «*τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἐμφανισθη-
 σόμενος εἰσηλθεν*», ᾧ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας αὐθις
 ὡς ἀνθρώπος ἐντυγχάνειν οὐ παραιτεῖται, καθ' ἃ δὴ καὶ τὸ τοῦ θα-
 20 νάτου ποτήριον πρότερον ὁ θεοπρεπῶς οἰκεία δυνάμει καὶ χειρὶ κε-
 κρατηκῶς τοῦ τυράννου καὶ τὸν ἰσχυρὸν δῆσας καὶ διαρπάσας αὐτοῦ
 τὰ σκεύη καὶ προνομὴν ὑπερφυσῆ καὶ διανομὴν ἐργασάμενος τῆς ἁρ-
 παγῆς καὶ πλεονεξίας καὶ τῶν ἀδίκων θησαυρῶν καὶ τοῦ πλούτου
 ἐκείνου· ταῦτα καὶ Δημήτριος ὁ καλὸς μιμησάμενος, ὅπερ ἔφην, καὶ
 25 σωτὴρ ἡμῖν καὶ Χριστός, οὐκ ὀκνήσω δ' εἰπεῖν ὅτι καὶ θεὸς καὶ
 υἱὸς θεοῦ χρηματίσας μετὰ τὸν πρῶτον καὶ μόνον δῆλα δὴ σωτῆρα
 καὶ θεὸν κατὰ φύσιν, τὴν τε ψυχὴν ὑπὲρ τῆς θείας ἀγάπης καὶ τῶν
 φιλουμένων, ἧπερ ἔφην, κατὰ καιρὸν ἐδεδώκει καὶ πρὸς Χριστὸν
 ἀπιὼν | αὐθις καὶ τὴν ἐκεῖ θαυμαστὴν κατοικίαν καὶ λῆξιν κἀν-
 30 ταῦθα τῆς ὑπὲρ ἡμῶν σπουδῆς ὅλος πρὸς θεὸν διὰ παντὸς χρηματί-
 ζει καὶ τῶν ἀγώνων τά τε ἄλλα πλουσίως καὶ ὑπερφυσῶς ἐκεῖθεν ἡμῖν
 διδοὺς καθ' ἑκάστην καὶ χαρίτων ποταμὸς καὶ ἀγαθῶν θάλασσα, οὐ
 τοῖς ἑαυτοῦ μόνον γιγνόμενος ἐταίροις τε καὶ πολίταις, ἀλλ' ἤδη καὶ
 τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένοις πᾶσιν, ὡς μηκέτι
 35 Θεσσαλονίκης τῆς λαμπρᾶς οὐδὲ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν τε καὶ πό-
 λεων μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείστων ἐτέρων ἢ καὶ πασῶν σχεδὸν καὶ πο-
 λίτην αὐτὸν καὶ οἰκιστὴν καὶ πρόμαχον καὶ φρουρὸν καὶ σωτῆρα καὶ
 ἱατρὸν καὶ πάνθ' ὁμοῦ πεφυκέναι καὶ «*ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι*

δυσμῶν», τὸ τοῦ θείου κἀνταῦθα φάναι Δαβίδ, αἰνετὸν καὶ τούτου τὸ ὄνομα χρηματίζειν.

Ταῦτά τε τοίνυν καὶ τὰ παραπλήσια τούτων ὁ ἐμὸς κατ' ἐξαίρετον οὐ καὶ προστάτης καὶ σωτὴρ καὶ δεσπότης τοῖς πᾶσιν, ἤπερ 5 ἔφην, ἀενάως ὑπὲρ πάσας πηγὰς ἐκάστοτε βρῖεις καὶ τῶν ἀθανάτων ἐκεῖ γερωῶν καὶ τῶν ἀϊδίων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ καὶ μετὰ Χριστοῦ, δεξιὸς ἐτοιμαστῆς καὶ μεσίτης καὶ οἰκονόμος καὶ πρύτανις ἐς τὰ μάλιστα χρηματίζεις, τὰ τῶν ἀγγέλων ὡς ἰσάγγελος σὺν ἀγγέλοις κἀκεῖ πολιτευόμενος καὶ διαχειρίζων καὶ τὴν ὑμνουμένην τῶν οὐρανῶν βα- 10 σιλείαν καὶ τὰς ἀϊδίους ἐκείνας μονάς, τοῖς σοῖς προεντραπέζων καὶ προμνώμενος, ὥσπερ μετὰ παντὸς τοῦ βελτίστου οὐ μὴν ἀλλὰ κἀνταῦθα γε ὄντας ἡμᾶς, τὸ τῆς ὑψηλῆς ἀγάπης ὑψηλὸν καὶ ὑπερφυῆς χοῦμα πρὸς τοῖς εἰρημένοις διὰ τούτων ἀπάντων διδάσκεις καὶ ὡς τοῦτ' αὐτὸ καὶ οὐκ ἄλλο, οὔτε μίμησις ἀκραιφνῆς καὶ ἀκριβῆς ἐπάνο- 15 δος πέφυκε πρὸς τὴν πρώτην εἰκόνα καὶ τὸ ὁμοίωμα, ἀπάθειά τε ψυχῆς καὶ εἰρήνη καὶ θεοῦ κατοικία καὶ θέωσις, τῆς μεγίστης τῶν οὐρανῶν βασιλείας αἱ μέγιστα καὶ ὑπερφυεῖς ἀρχαὶ καὶ τὰ ξένα προοίμια ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ 20 πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Ε Π Ι Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α

1. Εἰς τὸν κώδικα Β τὸ ἐγκώμιον τοῦ Φιλοθέου φέρει τὸν τίτλον «ὁμιλία εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Δημήτριον τὸν μωροβλήτην καὶ εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ρητόν, τὸ ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Δὲν πρόκειται ὁμως περὶ δύο θεμάτων διαφορετικῶν ὁ Φιλόθεος ἐχρησιμοποίησε τὸ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελικὸν ρητόν, ἀπλῶς διὰ τὴν ἐρμηνεύσει καλύτερον τὴν μορφήν τοῦ ἁγίου, τὸν ὁποῖον ἐγκωμιάζει. Διὰ τὸν ὁμιλητὴν ὁ ἅγιος Δημήτριος ἐκφράζει καὶ διὰ τῆς θυσίας του καὶ ἀργότερον διὰ τοῦ παραδείγματός του καὶ τῆς διαρκοῦς παρουσίας του κατὰ τρόπον ὑποδειγματικὸν τὴν ἔννοιαν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Ἡ πρωτότυπος αὕτη σύλληψις τοῦ θέματος τὸν ἔφερεν ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς βραχεῖαν μόνον ἀφήγησιν τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ θανάτου τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς ἐκτενῆ ἀνάλυσιν τῆς περὶ ἀγάπης ἐρμηνεύσεως τοῦ Ἰωάννου. Μολονότι δὲ καὶ ὁ Φιλόθεος καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ὑμνούμενος ἅγιος συνδέονται πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ ὁμιλητὴς τονίζει ἄλλως ἰδιαιτέρως τὴν οἰκουμενικότητα τοῦ

ἁγίου, ὄχι εἰδικῶς τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Οὐσιαστικῶς μάλιστα καὶ ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν πνευματικὴν σκοπιὰν ὁ ἅγιος Δημήτριος εἰς τὸ ἐγκώμιον τοῦ Φιλοθέου ἀπὸ ἁγίος μιᾶς συγκεκριμένης περιοχῆς καὶ ἐποχῆς παρουσιάζεται ὡς σύμβολον τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας περὶ ἀγάπης. Περισσότερον ἄλλωστε ὡς σύμβολα καὶ πολὺ ὀλιγότερον ὡς ἱστορικὰς προσωπικότητας ὁ Φιλόθεος εἶδεν ὄχι μόνον τοὺς εἰς ἄλλο ἔργον του ἐγκωμιασθέντας ὑπ' αὐτοῦ τρεῖς Ἱεράρχας,¹ ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν.²

2. Εἰς τὸν πρόλογον τῆς παρουσίας ἐργασίας ἀνεφέρθη ἤδη ἡ παρέμβλητος εἰς τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐπίκρισις τοῦ «*filioque*» ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου. Ἄλλο κείμενον τοῦ ἰδίου πατριάρχου ἐναντίον τῶν Λατίνων σφύζεται κατὰ τὸν Krumbacher εἰς κώδικα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Τουρίνου.³ Τὰ περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Φιλοθέου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Ε' διεξαχθείσας διαπραγματεύσεις περὶ ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἔχουν ἤδη ἀναπτυχθῆ διεξοδικῶς ὑπὸ τοῦ Vasiliev⁴ καὶ ὑπὸ τοῦ Halecki,⁵ οὕτως ὥστε νὰ παρέλκη ἡ μνεία των ἐνταῦθα. Καὶ ἐκ τοῦ κειμένου πάντως αὐτοῦ εἶναι, νομίζω, σαφὲς ὅτι ὁ Φιλόθεος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν κινήσεις. Τοῦτο δ' ἄλλωστε εἶναι ὅ,τι ἀκριβῶς θὰ ἀνέμενε κανεὶς ἀπὸ θαυμαστὴν τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἐπικριτὴν τῶν Βαρλααμιτῶν, οἷος ἦτο ὁ Φιλόθεος.

3. Ἡ ἐπίκρισις αὕτη τοῦ δόγματος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀποτελεῖ καὶ τὸ μοναδικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ἐγκωμίου. Τὸ ἐγκώμιον ἔχει γραφῆ προφανῶς κατὰ τὴν δευτέραν πατριαρχίαν τοῦ Φιλοθέου (1364-1375), καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Φιλόθεος διεξῆγε πολεμικὴν κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν ὄψει τῶν διεξαγομένων συζητήσεων περὶ ἐνώσεως, ἧτοι μεταξὺ τοῦ 1367 καὶ 1372.

4. Πλεῖστα ὅσα θέματα συνδεόμενα πρὸς τὸν Φιλόθεον μένουσιν εἰσέτι ἀσαφῆ, ἰδίᾳ λόγῳ τῶν πολλῶν παραμενοντων εἰσέτι ἀνεκδότων ἔργων του. Εὐχρὴ τοῦ ἐκδίδοντος τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐνταῦθα θὰ ἦτο ἡ ἐκδοσις αὕτη νὰ γίνῃ ἀφορμὴ μιᾶς συστηματικῆς ἐρεῦνης ὄλων τῶν ζητημάτων, τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν Φιλόθεον.

¹ Migne, *Patrologia graeca*. 154, 767-820.

² Migne, ἐνθ' ἀν. 151, 551-656. ³ Krumbacher, *GBL*,² 1897, 108.

⁴ Vasiliev A.A., *Il viaggio dell' imperatore bizantino Giovanni V Paleologo in Italia (1369-1371) e l'unione di Roma del 1369*. *Studi bizantini e neoellenici* 3, 1931, 153-193.

⁵ Halecki O., *Un empereur de Byzance à Rome*. *Travaux historiques de la Société des Sciences et des Lettres de Varsovie* τόμος 8. Varsovie 1930.

5. Κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς δὲν μοῦ ἦτο εἰσέει προσι-
τὸς ὁ κῶδιξ Vaticanus graecus 809, περιέχων καὶ αὐτὸς τὸ ἐγκώμιον τοῦ
ἁγίου Δημητρίου ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου (ff. 187v - 210v). Πρβλ. περιγραφὴν
τοῦ κώδικος ὑπὸ Devreesse R., Codices Vaticani graeci, III, 1950,
345 - 346. Ἐκ τῶν φωτογραφιῶν πάντως, τὰς ὁποίας μοῦ ἔστειλεν ἡ Βι-
βλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ τῇ εὐγενεῖ φρονίδι τοῦ πατρὸς Alfareda, βλέπω
ὅτι ὁ κῶδιξ οὐδὲν νέον ἔχει νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενον
κείμενον.

Harvard University
Dumbarton Oaks

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ